

**GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN**

Finanskrisens påverkan på revisionsarbetet

Magisteruppsats i Företagsekonomi

Inriktning: Externredovisning

Vårterminen 2011

Handledare: Gunnar Rimmel

Författare: Christer Rasmusson 871129

Förord

Inledningsvis vill jag tacka mina respondenter som tog sig tid och ställde upp på intervjuer, utan dem hade denna uppsats inte varit möjlig att genomföra. Sedan vill vi rikta ett stort tack till min handledare Gunnar Rimmel för den mycket konstruktiva kritiken jag har fått. Slutligen vill vi tacka våra opponenter för deras feedback.

Göteborg, 27 maj 2011

Christer Rasmusson

Sammanfattning

Bakgrund: Sverige befann sig i en rådande högkonjunktur med stigande börskurser, allt högre fastighetspriser, växande sysselsättning och ett blomstrande näringsliv med rekordvinster. För att under hösten 2007 övergå till en oviss lågkonjunktur med likviditetsbrist och en totalt avstannad marknad (Bäckström & Forsell, 2008). En finansiell kris påverkar många företag väldigt kraftigt, speciellt med avseende på deras bokföring och deras finansiella rapporter. Eftersom revisorns uppgift är att granska och kvalitetssäkra informationen i dessa finansiella rapporter för bolagets olika intressenters räkning, var uppsatsens utgångspunkt att finanskrisen också borde påverka revisionen.

Problemfrågeställning: Hur påverkades revisionen i noterade bolag av den globala finanskrisen och förändrades i så fall revisorns fokus?

Syfte: Syftet med uppsatsen är att beskriva hur revisionen påverkades i noterade bolag av den globala finanskrisen. Om det finns en skillnad på hur revisionen genomförs före respektive efter krisen vill jag försöka förstå vad denna skillnad beror på.

Avgränsning: Jag har valt att avgränsa mig genom att fokusera min problemfrågeställning mot revision och granskning av noterade bolag. Avgränsningen beror på att noterade bolag tillämpar IFRS och påverkas i större utsträckning av internationella regleringar.

Metod: Uppsatsen baseras på en deduktiv ansats med en kvalitativ metod eftersom problemfrågeställningen uttrycker en önskan om att gå på djupet och undersöka få enheter. Därav bygger uppsatsen vidare på ett intensivt upplägg med semistrukturerade personliga intervjuer med tre auktoriserade revisorer från tre av dem fyra största byråerna på revisionsmarknaden.

Resultat och slutsatser: Avslutningsvis drar jag slutsatsen att den globala finanskrisen har påverkat revisionen i relativt hög omfattning. Revisionsplanens inriktning och upplägg har förändrats på grund av bedömningen av revisionsrisken är annorlunda efter finanskrisen. Revisorns fokus under substansgranskningen har förändrats och granskningen genomförs med mycket större noggrannhet, vilket är en positiv konsekvens. Dokumentationskraven och regleringarna har blivit mer omfattande, vilket inte alltid är positivt för revisorns effektivitet på grund av onödigt merarbete. Jag anser också att revisionen har blivit mer ifrågasatt internationellt gällande revisorns oberoende och diskussioner har uppstått kring rotationsprinciper och icke-revisionsrelaterade tjänster, som jag anser kommer fortsätta under en längre period.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problembakgrund	1
1.2 Problemdiskussion	2
1.3 Problemfrågeställning	3
1.4 Syfte	3
1.5 Avgränsningar	3
1.6 Disposition	4
2. Teoretisk referensram	5
2.1 Revision	5
2.1.1 Allmänt om revision och revisorn	5
2.1.2 Planering	6
2.1.3 Granskning	7
2.1.4 Rapportering	8
2.1.5 Dokumentation	9
2.2 Väsentlighet, Risk och Intern kontroll	9
2.2.1 Väsentlighet	9
2.2.2 Risk	10
2.2.3 Intern kontroll	11
2.3 Tidigare kriser och redovisningsskandalers påverkan på revisionen	11
2.3.1 Enron – kort information	12
2.3.2 Revisorns oberoende	12
2.3.3 Rotationsprinciper	13
2.3.4 Icke-revisionsrelaterade tjänster	14
2.3.5 Fortsatt drift	15
2.3.6 Revisorns risk bedömning	15
3. Metod	17
3.1 Val av metod för uppsatsen	17
3.2 Datainsamling	17
3.2.1 Besöksintervjuer	17
3.2.2 Val av intervjupersoner	18
3.3 Operationalisering	19
3.4 Analysmetod	19
3.5 Validitet och reliabilitet	20
4. Empiri	21
4.1 Respondent A	21
4.1.1 Planering	21
4.1.2 Granskning	21
4.1.3 Rapportering/Dokumentation	22
4.1.4 Allmänt om revisionen	23
4.2 Respondent B	23
4.2.1 Planering	23
4.2.2 Granskning	24
4.2.3 Rapportering/Dokumentation	25
4.2.4 Allmänt om revisionen	25
4.3 Respondent C	25
4.3.1 Planering	25
4.3.2 Granskning	26
4.3.3 Rapportering/Dokumentation	26
4.3.4 Allmänt om revisionen	27

5. Analys	28
5.1 Planering.....	28
5.2 Granskning.....	29
5.3 Rapportering/Dokumentation.....	31
5.4 Allmänt om revisionen	31
6. Slutdiskussion	33
6.1 Slutsats	33
6.2 Förslag till fortsatt forskning.....	34
Referenser	35
Artiklar.....	35
Litteratur.....	36
Internet.....	37
Övrigt.....	37
Bilaga nr. 1.....	38
Intervjuguide.....	38

1. Inledning

I detta inledande kapitel kommer bakgrunden till uppsatsens problem tas upp. Därefter följer en problemdiskussion som mynnar ut i uppsatsens problemställning och ett syfte.

1.1 Problembakgrund

Sverige befann sig i en rådande högkonjunktur med stigande börskurser, allt högre fastighetspriser, växande sysselsättning och ett blomstrande näringsliv med rekordvinster. För att under hösten 2007 övergå till en oviss lågkonjunktur med likviditetsbrist och en totalt avstannad marknad (Bäckström & Forsell, 2008). Denna förändring tog bara några månader på grund av den globala finanskrisen. Den globala finanskrisen har sin bakgrund i många olika skeenden och faktorer, men främst var det spekulativa inslag i ekonomin som fick den amerikanska prisbubblan på bostadsmarknaden att spricka (Bäckström & Forsell, 2008).

Till en början drabbades främst banker och andra finansiella institut hårdast av finanskrisen, på grund av den misstro som uppstod mot varandra. Vilket ledde till en icke fungerande interbankmarknad och således en global likviditetsbrist. Efterhand spred sig den allvarliga krisen till övriga branscher, när bankerna blev mer restriktiva och försiktiga vid kreditgivning till företag. Således uppstod för många företag svårigheter med finansieringen av sin verksamhet alternativt mer kostsam finansiering än planerat. Om inte likviditetsbehovet är säkrat kan även mycket solventa företag gå i konkurs. Därav bör värderingen av både finansiella och icke-finansiella tillgångar ses över vid revisionen. Finansiella instruments värdering är dels beroende av instrumentens klassificering (trading, available for sale, held to maturity) och om instrumenten handlas på en reglerad marknad eller ej (Marton, Lumsden, Lundqvist, Pettersson & Rimmel, 2010). Värdet på finansiella instrument påverkas av såväl emittentens kreditvärdighet som av den bristande likviditeten och värdeförändringar redovisas på olika sätt beroende på klassificering. Inte bara finansiella tillgångar utan även icke-finansiella tillgångar exempelvis fastigheter, goodwill och immateriella tillgångar kan vara i behov av nedskrivning på grund av en vikande marknad.

Vid företags finansiella rapportering ställs särskilda krav på hur företagets resultat och ställning redovisas utåt, dels eftersom intressenterna måste kunna lita på den information företaget lämnar om sin ekonomiska situation (FAR, 2006). Därför anlitas en revisor för att kvalitetssäkra informationen genom revision och ge en ökad trovärdighet åt företagets finansiella ställning. Revisorn skall i sin revision planera, granska, bedöma och uttala sig om årsredovisning, bokföring och förvaltning med en professionell skeptisk inställning, vilket mynnar ut i en revisionsberättelse (FAR, 2006). Vidare skall revisorn utföra sin revision enligt god revisionssed, samt bedöma om årsredovisningen utformats med hög säkerhet och i sin helhet inte innehåller några väsentliga fel. Detta åstadkoms genom att revisorn skaffar sig tillräcklig och ändamålsenlig information, så kallad revisionsbevis för att kunna fastställa att inte några väsentliga fel i årsredovisningen förekommer (RS 200). Granskningen syftar till att bedöma om resultaträkningen samt tilläggsupplysningar (noter) ger en rättvisande bild av företagets resultat, de i balansräkningen redovisade tillgångarna och skulderna existerar, samt om de tillhör företaget och är rätt värderade (FAR, 2006). Revisorn ska även bedöma företagets utsikter för sin fortsatta verksamhet under en framtida tolv månadersperiod i enlighet med RS 570.

1.2 Problemdiskussion

Ser vi tillbaka till december 2001 när finansvärlden skakades av energibolaget Enrons konkursbegäran efter att det avslöjats ett avancerat redovisningsbedrägeri. Där intäkter överskattades och kostnader samt balansposter undanhölls från företagets finansiella rapportering, de så kallade SPE:s (special purpose entities) (Giroux, 2008). Samt Worldcomskandalen, där missvisande redovisning uppdagades till svindlande belopp. De bägge redovisningsskandalerna diskuterades häftigt i media under en längre period och än idag är det ett ämne som ofta kommer upp till diskussion vid redovisnings- och revisionsfrågor.

Således är det intressant att dra paralleller mellan Enron- och Worldcomskandalen med Finanskrisen, då de tidigare nämnda skandalerna fick konsekvenser för revisionen i hela världen. Exempelvis lede skandalerna och oegentligheterna i redovisningen till krav på hårdare regelverk för bolagsstyrningen i USA. Införandet av Sarbanes-Oxely Act (SOX) blev en direkt följd med mycket långtgående krav på noterade företags interna kontroll av den finansiella rapporteringen i USA, exempelvis krav på revisorns oberoende och att den påskrivande revisorn inte får sitta mer än fem år i samma bolag (Blomberg & Svernlöv, 2003).

Under 2004 kom från EU-kommissionen ett förslag om ett moderniserat åttonde bolagsdirektiv, vilket präglats bland annat av Enron- och Worldcomskandalerna och införandet av SOX. Förslagets innehåll består delvis av: International Standards on Auditing (ISA) skall gälla, nya rotationsregler (högst fem år för påskrivande revisor) och införande av revisionsutskott i företags styrelser (Brännström, 2004). Europaparlamentet beslutade den 28 september 2005 att införa det nya bolagsdirektivet, dock med karaktären av minimiregler (Larsson, 2005). Exempelvis rotationsreglerna: en påskrivande revisor ska rotera från sitt uppdrag inom en maximiperiod om sju år.

Eftersom Enron- och Worldcomskandalen fick så stor effekt på redovisnings- och revisionsfrågor borde finanskrisen också påverka revisorns granskning och revision av ett företag under en rådande finanskris. Påståendet bygger på att den inneboende risken ökar, exempelvis när svåra bedömningar vid värdering av tillgångar och skulder skall genomföras (FAR, 2006). Enligt Marton et al. (2010) finns det ett stort problem i redovisningen vad gäller att bedöma huruvida värdet på en tillgång har gått ner i värde. Detta på grund av bedömningen i de flesta fall är en högst subjektiv syssla. Författarna menar vidare att denna kombination av värdering baserat på subjektiva bedömningar och svårighet att bestämma ett värde på tillgångar leder till en stor osäkerhet i redovisningen. Istället för att göra neutrala bedömningar av värdet kan denna osäkerhet leda till att företag redovisar i enlighet med sina egna incitament. Därav kan företagsledningen utnyttja denna osäkerhet och antingen överskatta respektive underskatta värdet av tillgångarna för att redovisa önskat resultat utifrån deras egna incitament. Denna osäkerhet ökar ytterligare på grund av värdet på många tillgångar sviktar vid en lågkonjunktur och gör värderingen mer komplicerad (Bäckström & Forsell, 2008).

Vid ökande inneboende risk ökar följaktligen revisionsrisken (FAR, 2006). När planeringen av revisionen görs tas bedömningar av revisionsrisken och väsentlighet med, vilka avgör hur granskningen skall utformas och genomföras. Detta leder till funderingar om revisionen och granskningen av ett företag under en finanskris kommer att genomföras annorlunda än innan finanskrisen uppdagades. Dessa funderingar mynnar ut i uppsatsens problemfrågeställning nedan.

1.3 Problemfrågeställning

Hur påverkades revisionen i noterade bolag av den globala finanskrisen och förändrades i så fall revisorns fokus?

1.4 Syfte

Syftet med uppsatsen är att beskriva hur revisionen påverkades i noterade bolag av den globala finanskrisen. Om det finns en skillnad på hur revisionen genomförs före respektive efter krisen vill jag försöka förstå vad denna skillnad beror på.

1.5 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa mig genom att fokusera min problemfrågeställning mot revision och granskning av noterade bolag. Avgränsningen beror på att noterade bolag tillämpar IFRS och påverkas i större utsträckning av internationella regleringar.

1.6 Disposition

Kapitel 1

- Inledning – I detta inledande kapitel kommer bakgrunden till uppsatsens problem tas upp. Därefter följer en problemdiskussion som mynnar ut i uppsatsens problemställning och ett syfte.

Kapitel 2

- Teoretisk referensram – I detta kapitel presenteras relevanta teorier som uppsatsen grundar sig på. Kapitlet är indelat i tre avsnitt: Första avsnittet inleder med allmän teori kring revision och revisorn för att därefter behandla revisionsprocessens olika delar. Andra avsnittet redogör för begreppen väsentlighet, risk och intern kontroll. Sista avsnittet tar upp tidigare kriser och redovisningsskandalers påverkan på revisionen, utifrån de områden vilka har diskuterats främst inom branschen och i internationella sammanhang.

Kapitel 3

- Metod – Detta kapitel redogör för uppsatsens metod och vilket vetenskapligt synsätt jag väljer att utgå ifrån samt motivering bakom gjorda val.

Kapitel 4

- Empiri – Detta kapitel presenterar och redogör för intervjuerna med respondenterna. Då respondenterna valt att vara anonyma har varje respondent namngivits med en bokstav. A representerar en auktoriserad revisor från KPMG som arbetat med revision i 21 år. B representerar en auktoriserad revisor från Ernst & Young som arbetat med revision i 13 år. C representerar en auktoriserad revisor från PWC som arbetat med revision i 17 år.

Kapitel 5

- Analys – Detta kapitel knyter samman intervjuerna med vad tidigare forskning har fastslagit och analyseras med avseende på vilka likheter respektive skillnader som kan utläsas av intervjuerna och de teorier som har framtagits.

Kapitel 6

- Slutdiskussion – Detta kapitel presenterar uppsatsens slutsats och besvarar uppsatsens problemfrågeställning. Avslutningsvis presenteras förslag till fortsatt forskning inom ämnet.

2. Teoretisk referensram

I detta kapitel presenteras relevanta teorier som uppsatsen grundar sig på. Kapitlet är indelat i tre avsnitt: Första avsnittet inleder med allmän teori kring revision och revisorn för att därefter behandla revisionsprocessens olika delar. Andra avsnittet redogör för begreppen väsentlighet, risk och intern kontroll. Sista avsnittet tar upp tidigare kriser och redovisningsskandalers påverkan på revisionen, utifrån de områden vilka har diskuterats främst inom branschen och i internationella sammanhang.

2.1 Revision

2.1.1 Allmänt om revision och revisorn

Revision av ett företag är en professionell granskning som genomförs med en skeptisk inställning (FAR, 2006). Revisionen genomförs av en revisor med en oberoende ställning, där han eller hon granskar ett bolags årsredovisning, samt hur bolaget har skött sin bokföring och förvaltning (ABL, 9 kap. 3 §). Syftet med revision är att tillgodose bolagets olika intressenter, vilka har nytta av revisionen. Intressenterna kan exempelvis enligt intressentmodellen bestå av: ägarna, styrelse & VD, kreditgivare, leverantörer, kunder, anställda, samt stat och kommun (Donaldson & Preston, 1995). Dessa intressenter måste kunna lita på den information som bolaget lämnar om sin ekonomiska situation. Därav anlitas en revisor för att kvalitetssäkra informationen genom granskning och ge en ökad trovärdighet åt företagets finansiella ställning (FAR, 2006). Tidigare var revisionen lagstiftad för alla aktiebolag genom att företaget måste ha minst en godkänd eller auktoriserad revisor enligt ABL 9 kap. 1 §. Från och med den 1 november 2010 gäller nya regler avseende revision av små bolag. Dessa bolag får välja bort revisorn, det vill säga frivillig revision. Dock är huvudregeln fortfarande att ett aktiebolag ska ha minst en revisor (Justitiedepartementet, 2010).

Revisorn skall i sin revision planera, granska, bedöma och uttala sig om årsredovisning, bokföring och förvaltning, vilket mynnar ut i en revisionsberättelse (FAR, 2006). Vidare skall revisorn enligt ABL 9 kap. 3 § utföra sin revision enligt god revisionsssed. God revisionsssed innebär på vilket sätt revisionen skall utföras på. Den goda seden utvecklas av revisionsorganisationen FAR SRS, Revisorsnämnden (RN) samt domstolarnas praxis (FAR, 2006). FAR SRS publicerar uttalanden och rekommendationer om vad som anses vara god revisionsssed inom olika revisionsfrågor och redovisningsfrågor, därav handlar god revisionsssed även om erfarenhet och professionellt omdöme (FAR, 1998). Enligt revisorslagen 19 § ska en revisor även iaktta god revisorssed. God revisorssed utgörs av yrkesetiska regler, vilka utarbetas av FAR SRS. Exempelvis hur en revisor skall ta ställning till ett revisionsuppdrag (FAR, 2006).

I Sverige finns ett styrande ramverk för revision, Revisionsstandard (RS). Det skall tillämpas vid revision av ett bolags årsredovisning, bokföring och förvaltning (FAR, 2006). Samt vid utförande av närliggande tjänster. RS baseras på ISA (International Standards on Auditing) som ges ut av revisionsorganet IFAC (International Federation of Accountants). RS följer strukturen och numreringen från ISA, fast ändringar och kommentarer har gjorts med hänsyn till svensk lagstiftning (FAR, 2006). Ramverket behandlar följande avsnitt enligt Fars Samlingsvolym – Revision (2010): uppgifter och ansvar, planering, intern kontroll, revisionsbevis, användning av andras arbeten, slutsatser och rapportering, revisors rapport vid annan revision än lagstadgad revision. RS består av grundläggande principer och viktiga

tillvägagångssätt med vägledande förklaringar och kommentarer (FAR, 2006). Därför är det väldigt viktigt som revisor att vara väl insatt i RS. Exempelvis behandlar RS 200 mål och generella principer för en revision och hur revisionen utförs i enlighet med god revisionsd och god revisorsd (FAR, 2011). Detta åstadkoms genom att revisorn skaffar sig tillräcklig och ändamålsenlig information, så kallad revisionsbevis för att kunna fastställa att inte några väsentliga fel i årsredovisningen förekommer (FAR, 2006).

I Sverige brukar revisionen delas in i två olika delar, bokslutsrevision (revision av årsredovisning och bokföring) och förvaltningsrevision (revision av styrelsens och VD:s förvaltning). Vilka delvis hänger ihop och utförs både löpande under året, samt i samband med bokslut och upprättande av årsredovisningen. På grund av att revisorns ansvar för att granska styrelsens och VD:s förvaltning ser annorlunda ut internationellt jämfört mot Sverige, har man inte riktigt samma uppdelning och inriktning på revisionen (FAR, 2006). Bokslutsrevisionen syftar till att bedöma om resultaträkningen samt tilläggsupplysningar (noter) ger en rättvisande bild av företagets resultat, de i balansräkningen redovisade tillgångarna och skulderna existerar, samt om de tillhör företaget och är rätt värderade (FAR, 2006). Förvaltningsrevisionen syftar till att undersöka om styrelsen och VD har uppfyllt sina plikter enligt Aktiebolagslagen (ABL) samt bolagets bolagsordning (FAR, 2006).

Den process revisorn genomgår vid en revision från starten till dess att en revisionsberättelse lämnas, kan delas in i följande fyra moment enligt Moberg (2006): 1. Planering, 2. Granskning, 3. Rapportering, 4. Dokumentation

2.1.2 Planering

En revisor börjar alltid sitt arbete med att utarbeta en noggrann planering av revisionen. Planeringsprocessen är väldigt viktig för att ge revisorn en nödvändig översikt av uppdraget och för att kunna bedöma vilka områden som är viktiga för revisionen men också hur, när och av vem (FAR, 2006). Vidare är planeringen en avgörande del av revisionen för att arbetet ska kunna genomföras på ett så effektivt sätt som möjligt, samt för revisorns bedömning av vilka särskilda revisionsmässiga problem som kan uppstå. Eftersom alla bolag är unika ska revisorn skaffa sig en god kunskap om själva bolaget och förstå deras verksamhet, för att skapa en ändamålsenlig planering (FAR, 2006). Enligt RS 300 ska revisorn skaffa sig tillräcklig kunskap om verksamheten för att kunna identifiera och förstå de händelser, transaktioner och förhållande som enligt hans eller hennes bedömning kan ha en väsentlig påverkan på årsredovisningen, bokföringen och företagsledningens förvaltning. Således börjar varje revisionsuppdrag med en informationsinsamling om bolagets verksamhet och omgivning. Både riskbedömningar och jämförelser med motsvarande uppgifter för föregående år, budget, prognoser och branschuppgifter ingår i informationsinsamlingen (FAR, 2006).

Det är en stor mängd information som revisorn samlar in, analyserar och bedömer under det här skedet av revisionsprocessen (FAR, 2006). Eftersom det inte finns en möjlighet för revisorn att granska varje transaktion och händelse i bolaget måste ett urval göras (FAR, 1998). Mot bakgrund av väsentlighet och risk sker ett urval för att granskningen ska kunna koncentreras till de områden/poster där risken för väsentliga fel är som störst (FAR, 2006). När revisionsplanen skall tas fram beaktar revisorn väsentligheten när han fastställer vilka granskningsåtgärder som skall utföras. Samt bedömer effekten av felaktiga uppgifter för att kunna avgöra vilka risker för fel som existerar (RS 320).

Planeringsprocessens mål är att ta fram en revisionsplan, vilken beskriver den förväntade omfattningen och inriktningen av revisionen, både för huvudrevisorn samt hans eller hennes medarbetare (Moberg, 2006). Revisionsplanen är en övergripande granskningsplan och ett arbetsprogram i vilket granskningsmetoder och direkta granskningsåtgärder bland annat ska anges, vilket leder till att revisionsrisken förväntas minska till en acceptabel nivå (FAR, 1998). Därtill ska revisorn ta ställning till vilka medarbetare som ska arbeta med uppdraget, genomföra en analysmodell, lägga upp en tidsplan samt en budget.

2.1.3 Granskning

Enligt Aktiebolagslagen 9 kap. 3 § ska revisorn granska företagets årsredovisning, bokföring samt styrelsens och VD:s förvaltning. Syftet med granskningen är att ge stöd för revisorns ställningstagande i revisionsberättelsen (FAR, 2006). Vidare avser granskningen av årsredovisningen och förvaltningen att ge stöd för den bedömning revisorn har gjort angående om:

- intagna uppgifterna i resultaträkningen tillsammans med tilläggsupplysningar (noter) ger en rättvisande bild av bolagets resultat,
- redovisade tillgångarna och skulderna i balansräkningen existerar och tillhör bolaget på balansdagen samt att de är rätt värderade,
- samtliga tillgångar och skulder samt övriga förpliktelser redovisas i balansräkningen,
- intagna uppgifterna i resultat- och balansräkningarna stämmer överens med bolagets bokföring,
- årsredovisningens ekonomiska information ger en rättvisande beskrivning av bolagets resultat och ställning,
- förvaltningsberättelsen består av den information som lag och god redovisningssed kräver,
- övriga uppgifter i årsredovisningen stämmer överens med revisorns kännedom om företaget,
- eventuell försummelse av styrelsen eller VD som kan leda till ersättningsskyldighet gentemot bolaget,
- fullgörandet av bokföringsskyldigheten,
- överträdelser av aktiebolagslagen, årsredovisningslagen, bokföringslagen samt bolagsordningen.

Det finns olika metoder för att genomföra granskningen effektivt beroende på vilken granskningsåtgärd som passar bäst. Revisorn kan välja mellan två olika granskningsmetoder, substansgranskning alternativt granskning av interna kontroller. En kombination av de båda metoderna kan ibland vara mest effektivt för att uppfylla målet med granskningen. Oftast är det till stor del kvaliteten på bolagets interna kontroller som avgör vilken metod som tillämpas på uppdraget. Granskning av de interna kontrollerna görs genom att revisorn inspekterar/verifierar företagets och dess interna kontroller, så att de fungerar problemfritt. Om kontrollerna fungerar problemfritt ökar sannolikheten för att redovisningen är fullständig och korrekt. Eftersom inget kontrollsystem är helt säkert eller rent av saknas måste revisorn göra viss substansgranskning. Det vill säga en granskning av innehållet i resultat- och balansposter, samt löpande bokföring och bokslut för att finna väsentliga brister. Vidare kan substansgranskningen delas upp i två slag, detaljgranskning och analytisk granskning. Exempel på detaljgranskning kan vara att revisorn deltar vid lagerinventeringen, medan analytisk granskning kan vara jämförande av föregående års redovisade poster (FAR, 2006).

För att genomföra granskningen krävs tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis, vilket revisorn ska skaffa sig enligt RS 500 för sina uttalanden i revisionsberättelsen. Med revisionsbevis avses den information som revisorn inhämtar vid revisionen. Dessa revisionsbevis omfattar källdokument och bokföringsmaterial som årsredovisningen bygger på samt information från andra källor (FAR, 2006). Vid insamlingen av revisionsbevis från substansgranskningen ska revisorn ta ställning till hur tillräckliga och ändamålsenliga bevisen anses vara för att kunna utnyttja dessa som stöd för räkenskapspåståendena. Räkenskapspåståenden avser de direkta och underförstådda påståenden av bolagets ledning som uttrycks i årsredovisningen, exempelvis att produkter i arbete uppgår till ett visst belopp. Varje räkenskapspåstående kräver minst ett revisionsbevis (FAR, 2006). RS 500 delar in räkenskapspåståendena i följande kategorier: Existens, Rättigheter och förpliktelser, Inträffande, Fullständighet, Värdering, Mätning, Presentation och upplysning.

Enligt Chow, McName och Plumlee (1987) upplevs bedömningen av revisionsbevis som mer problematisk för revisorer i förhållande till insamlingen av tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis. Förklaringen till detta menar författarna är att det förekommer subjektivitet vid bedömningarna som skall göras på grundval av revisionsbevisen.

2.1.4 Rapportering

Revisorns mål för granskningen är att uttala sig om årsredovisning, bokföring och förvaltning med en professionell skeptisk inställning, vilket mynnar ut i en revisionsberättelse (FAR, 2006). Revisorns rapportering består inte enbart utav revisionsberättelsen, utan även av muntliga och skriftliga rapporter till bolagets ledning. Rapporterna kan exempelvis behandla iakttagelser och kritik gällande den interna kontrollen eller brister i de interna kommunikations- och informationssystemen. I regel lämnar inte revisorn endast kritiska synpunkter utan även konstruktiva förslag till förbättringar. För att bolagen skall få en möjlighet till att vidta åtgärder innan revisionsberättelsen utformas är det viktigt med en öppen och direkt kontakt mellan revisorn och bolagets ledning (FAR, 2006).

Minst tre veckor innan den ordinarie bolagsstämman ska revisionsberättelsen lämnas till styrelsen enligt Aktiebolagslagen 9 kap. 28 §. Revisionsberättelsen är den enda rapporten från revisorn som blir offentlig, i samband med årsredovisningen skickas in till bolagsverket. Aktiebolagslagen 9 kap. 28-37 §§ reglerar vad revisionsberättelsen skall innehålla samt vad revisorn skall uttala sig om. Exempelvis skall revisorn uttala sig om årsredovisningen upprättats enligt årsredovisningslagen. Tillstyrka eller avstyrka att balans- och resultaträkningen fastställs, att vinsten disponeras alternativt förlusten behandlas enligt förslaget i förvaltningsberättelsen, samt att styrelsen och VD beviljas ansvarsfrihet.

Revisionsberättelsen utformas enligt en standardmall i RS 709. Resulterar granskningen som genomförts i att resultatet i årsredovisningen visar en rättvisande bild av företaget och inte några brister eller anmärkningar finns, skrivs en ren revisionsberättelse (FAR, 2006). Om revisorns granskning ger upphov till avstyrkande, anmärkning eller särskild upplysning som är väsentlig för revisionen måste det tydligt framgå i revisionsberättelsen. Det resulterar i en ören revisionsberättelse skrivs (FAR, 2006).

Möjligheter för revisorn finns att i förväg göra påpekande åt styrelsen när det förekommer brister, så att bolaget kan åtgärda bristerna och därigenom undvika en ören revisionsberättelse. En av dessa möjligheter till påpekningar är en erinran till styrelsen, vilken ges en särskild formell status enligt aktiebolagslagen 9 kap. 39 §. Där aktiebolagslagen ställer upp specifika krav på hur erinringar skall behandlas av styrelsen.

Annan rapportering sker löpande under granskningens gång, där revisorn direkt lämnar normal kritik och förslag angående förbättringar till berörda personer inom bolaget (FAR, 2006). Därmed kan bolaget omgående rätta till bristerna. Revisorn brukar vanligtvis sammanfatta iakttagelser och bedömningar från granskningen i en skriftlig rapport till styrelsen. Revisorernas insatser i näringslivet sker mestadels genom förtroendefulla löpande kontakter och inte genom formella anmärkningar, revisionsberättelser eller konfrontationer med företagsledningen (FAR, 2006).

2.1.5 Dokumentation

Revisorer och registrerade revisionsbolag skall dokumentera sina uppdrag enligt revisorslagen 24 §. Dokumentationen skall vidare enligt 24 § innehålla sådan information som är väsentlig för att revisorns arbete samt hans eller hennes opartiskhet och självständighet skall kunna bedömas i efterhand. I samband med att revisionsberättelsen eller annat utlåtande avges skall dokumentationen ha färdigställts. Därav måste allt det revisorn genomför under sin revision dokumenteras noggrant från planering till rapportering (FAR, 2006). Med dokumentation avses de arbetspapper som upprättats av revisorn eller det material som revisorn inhämtat och bevarat i samband med genomförandet av revisionen (FAR, 2006).

I RS 340 finns riktlinjer för hur dokumentationen ska upprättas. Dokumentationen ska visa de väsentlighets- och riskbedömningar som gjorts, vad som har granskats, hur granskningen utformats och i vilken omfattning. Det vill säga dokumentationen skall fungera som underlag för revisorns uttalanden. Vidare ska det tydligt framgå av dokumentationen vilka iakttagelser och bedömningar revisorn gjort, liksom vilka slutsatser som dragits och vilka åtgärder som vidtagits (FAR, 2006). Dokumentationens omfattning är en fråga för revisorns professionella bedömning. Enligt Moberg (2006) anses det som ett allvarligt fel av revisorn att inte föra ordentlig och tydlig dokumentation över uppdraget.

2.2 Väsentlighet, Risk och Intern kontroll

2.2.1 Väsentlighet

Ett grundläggande begrepp inom revision är väsentlighet, vilket avgör vad revisionsarbetet ska inriktas på och hur omfattande det ska bli (FAR, 2006). Redan under planeringen av granskningen måste revisorn bedöma vad som är väsentligt eller ej. Annars kan han eller hon lätt granska fel poster alternativt glömma bort viktiga områden vid granskningen. Därefter inriktas granskningen på att hitta väsentliga fel och förhållanden som kan påverka bedömningen av årsredovisningen och förvaltningen (FAR, 2006). Poster i årsredovisningen som är så stora att de kan komma att påverka bilden av bolaget, måste grankas mer ingående än poster som uppgår till små belopp (RS 320). Således skiljer det sig vad som anses vara väsentligt i ett litet respektive stort bolag. Exempelvis kan en felvärdering av en tillgång på 59 tkr vara väsentligt i ett mindre bolag men för ett större bolag helt oväsentligt och påverkar därav inte bilden av bolaget i årsredovisningen. Bedömningen av vad som är väsentligt för revisionsuppdraget är en fråga för revisorns professionella omdöme (FAR, 2006).

Vid planeringen när revisorn ska bestämma vad som är väsentligt för revisionsuppdraget utgår revisorn ofta ifrån vissa minibelopp eller andra väsentlighetstal. Revisorn fastställer väsentlighetstalet för varje bolag individuellt, både för räkenskaperna i sin helhet och för individuella balansposter. Väsentlighetstalet grundas på revisorns egen rimlighetsbedömning för uppdraget (FAR, 2006). Enligt Iskandar och Iselin (1999) är de viktigaste faktorerna vid revisorns bedömning av väsentlighetstal finansiella, exempelvis vilken procentuell effekt en

särskild post i balansräkningen kan få på resultatet före skatt. Men författarna menar även att icke finansiella faktorer påverkar bedömningen av väsentlighetstal, vilka exempelvis kan utgöras av revisorns erfarenhet och utbildning.

Vad som anses vara väsentlighet vid revision beskrivs av RS 320:

”Information är väsentlig om ett utelämnande eller en felaktighet kan påverka de beslut som användaren fattar på basis av informationen i de finansiella rapporterna. Graden av väsentlighet beror på postens eller felets storlek och på omständigheterna kring utelämnandet eller felet. Väsentlighet är därför mer en fråga om en tröskelnivå än en grundläggande kvalitativ egenskap som informationen måste ha för att vara av värde.”

För att revisorn ska kunna inrikta revisionen mot de områden där risken för väsentliga fel är störst måste han eller hon förstå bolagets verksamhet och dess interna kontroller, för att i slutändan kunna genomföra en effektiv revision med så låg revisionsrisk som möjligt (FAR, 2006).

2.2.2 Risk

Vid planeringen av uppdraget skall revisorn inte bara bedöma vad som är väsentligt utan även ta ställning till de risker som är förknippade med revisionen. Riskanalysen avgör revisionens inriktning på granskningen och hur den skall genomföras. En analys av riskerna underlättar att hitta väsentliga fel i redovisningen eller brister i den interna kontrollen, samt ligger till grund för förvaltningsrevisionen (FAR, 2006). Enligt Tunbjörk och Wikland (2009) bygger revisorns bedömning av risker i första hand på risken för felaktiga värderingar av enskilda poster och övrig information i den finansiella rapporteringen.

Risken för att revisorn ska göra ett felaktigt uttalande i revisionsberättelsen kallas revisionsrisk (R) och kan delas upp i tre olika risktyper (FAR, 2006):

- Inneboende risk (I)
- Kontrollrisk (K)
- Upptäcktsrisk (U)

Risktyperna bildar tillsammans ett samband: $R = I * K * U$

Inneboende risk grundar sig på bolagets verksamhet och utgör risken för att det blir fel i redovisningen eller brister i förvaltningen (FAR, 2006). Exempelvis kan förhållandena vara mycket invecklade i bolagets verksamhet och innebära svåra bedömningar vid värdering av tillgångar och skulder. Andra faktorer som ökar den inneboende risken kan till exempel utgöras av komplicerade transaktioner med finansiella instrument, komplexa och sårbara IT-system, tillgångar vilka kraftigt påverkas av ändrad efterfrågan eller varierande priser samt teknisk utveckling (FAR, 2006). Speciellt ovanliga och komplicerade transaktioner vilka innehåller subjektiv bedömning innebär ofta högre risk, exempelvis när man säljer delar av bolaget. Däremot innebär rutintransaktioner normalt lägre risk om de hanteras av kompetent personal och bra system med avstämningsrutiner (FAR, 2006).

Kontrollrisk grundar sig på att fel inte upptäcks och tas om hand av bolagets eget system för interna kontroller (FAR, 2006). Exempelvis kan det handla om rutinerna kring attestering av fakturor inte fungerar på ett korrekt sätt. Utformningen av bolagets system för intern kontroll samt företagsledningens kompetens och integritet påverkar därav kontrollrisken. Emellertid kan systemen för intern kontroll aldrig bli helt hundra procentigt säkert (FAR, 2006).

Upptäcktsrisk grundar sig på att väsentliga fel inte upptäcks vid revisionen. Därmed är den risken direkt beroende av granskningsinsatsernas inriktning och omfattning (FAR, 2006).

Affärsrisk är en vanlig sammanfattande benämning på operationella risker, rapporteringsrisker, efterlevnadsrisker och risk management (FAR, 2006). Revisionens inriktning och omfattning påverkas också av bolagets affärsrisk. Operationella risker avser risken för att bolaget inte kan nå uppställda operationella mål, rapporteringsrisken avser att den finansiella informationen inte är tillförlitlig och efterlevnadsrisk avser att företaget inte efterlever gällande lagar och regleringar (FAR, 2006).

2.2.3 Intern kontroll

För att revisorn skall kunna hantera de risker som existerar med uppdraget måste han eller hon bilda sig en uppfattning om vilken intern kontroll företagsledningen tillämpar inom bolaget (FAR, 2006). Intern kontroll avser organisation och rutiner vilka gör att redovisningen blir korrekt och fullständig, samt att bolagets resurser används på det sätt styrelsen och VD har som mål (FAR, 1998). Ett internkontrollsystem som fungerar väl ska hindra att fel som görs i det dagliga arbetet leder till fel i redovisningen eller förluster för företaget, både vad gäller avsiktliga och oavsiktliga fel. Exempel på intern kontroll kan vara rapport- och attestsystem inom bolaget (FAR, 2006).

2.3 Tidigare kriser och redovisningskandalers påverkan på revisionen

Den roll, ställning och ansvar lagstadgad revision har i Europeiska Unionen regleras individuellt av varje medlemsstat. Dock har det ökande antalet stora ekonomiska misslyckanden lett till krav på harmonisering av revisorsfunktionen (European Commission, 1996). Alltmer finns det en allmän uppfattning att bristen på gemensamma rutiner eller normer påverkar revisionens kvalitet negativt (European Commission, 1996; Humphrey, Loft & Woods, 2009).

Historiskt har redovisningen utvecklats på nationell nivå under en längre tid, vilket har bidragit till stora skillnader i redovisningen mellan olika länder (Marton et al., 2010). Under de senaste decennierna har ekonomin tenderat att bli mer global och ett ökat behov på att harmonisera redovisningen internationellt har uppstått. International Standards Committee (ISAC) grundades 1973 som ett initiativ att uppnå harmonisering. Ett trettiotal standarder benämnda International Accounting Standards (IAS) utvecklades av organisationen, men det var bara ett fåtal länder som implementerade IASCs standarder. Under 2001 ombildades IASC till International Accounting Standard Board (IASB). Deras standarder som ges ut benäms International Financial Reporting Standards (IFRS). Under slutet av 1990-talet såg EU ett stort behov av harmonisering av redovisningen för noterade bolag, därav blev IASCs standarder ett naturligt val (Marton et al., 2010). EU antog 2002 en förordning, vilken innebär att samtliga noterade företag inom EU måste tillämpa IFRS i sin koncernredovisning från och med 2005. IFRS tillämpas inte bara inom EU, utan även många andra länder i världen kräver alternativt tillåter att IFRS tillämpas. Ytterligare vissa länders lokala redovisningsregler baseras på IFRS, samt att det är fler länder som planerar att införa IFRS (Marton et al., 2010). USA är ett undantag där IFRS inte är tillåtet, utan Financial Accounting Standards Board (FASB) är normsättare. FASB inledde 2002 ett betydande samarbete med IASB, där målet är att uppnå större samordning mellan regelverken, för att harmoniseras med varandra i framtiden (Marton et al., 2006).

Världsomfattande redovisningsskandaler har följts av hård kritik mot revisionsbranschen. I USA hade Enronskandalen en stor inverkan på gällande regler och lagstiftning. Europeiska länder har också upplevt flera redovisningsskandaler under början av 2000-talet, exempelvis Lernout & Hauspie, Ahold, Paramalat och Philipp Holzmann. Som svar på redovisningsskandalerna har reglerande organ i både USA och Europeiska unionen (EU) utfärdat viktiga rättsakter. I USA infördes Sarbanes-Oxley Act (SOX) 2002 och i EU beslutades 2005 att det åttonde bolagsdirektivet skall införas (Pott, Mock & Watrin, 2009; Humphrey et al., 2009). Målet med regleringarna av revisionen är att återställa allmänhetens förtroende för revisorernas funktion i samhället samt att motverka att nya skandaler och kriser uppkommer (Arruñada, 2004). SOX innebär mycket långtgående krav på noterade företags interna kontroll av den finansiella rapporteringen i USA, exempelvis krav på revisorns oberoende och att den påskrivande revisorn inte får sitta mer än fem år i samma bolag (Blomberg & Svernlöv, 2003). Det åttonde bolagsdirektivet syftar direkt till att stärka den lagstiftade revisionen inom EU. Senast juni 2008 ska medlemsländerna inom EU införliva de minimala kraven i direktivet i nationell lagstiftning. Medlemsländerna lägger dessutom ofta till lokala krav ovanpå direktivets, därmed skiljer varje stat i hur de fastställer sina krav. Det åttonde bolagsdirektivet fastställer bland annat principer om revisorns oberoende (Pott et al., 2009). Detta innebär att revisorerna distanserar sig från det institutionella system avseende självreglering. Revisorerna ska även framöver rotera från sina revisionsklienter för att undvika partiskhet under granskningen. Samt förbud mot att tillhandahålla samtidiga icke-revisionsrelaterade tjänster diskuteras för att upprätthålla revisorns ställning och oberoende (Arruñada, 2004; Pott et al., 2009).

2.3.1 Enron – kort information

På bara 15 år växte Enron upp från ingenstans till att bli USA:s sjunde största företag mät i intäkter. Enron sysselsatte 21 000 medarbetare i mer än 40 länder. Men företagets framgång visade sig ha medfört ett utstuderat bedrägeri (Thomas, 2002). År 2001 uppdagades Enrons avancerade redovisningsbedrägeri som resulterade i deras konkursbegäran i slutet av år 2001, vilken skakade finansvärlden kraftigt under många år framöver (Healy & Palepu, 2003). Konkursbegäran hade sin grund i att koncernredovisningen exkluderade vissa enheter, de så kallade SPEs (special purpose entities). Intäkter och tillgångar överskattades i koncernens finansiella rapporter, medan kostnader samt skulder undanhölls (Giroux, 2008). Därigenom skapades en väsentligt bättre bild av Enronkoncernens resultat och ställning, då stora vinster rapporterades när de i själva verket gick med förlust (Healy & Palepu, 2003).

2.3.2 Revisorns oberoende

Förhandsbedömningen av värdet revisionen utgör för konsumenterna av revisionstjänsterna beror på revisorns upplevda förmåga att upptäcka fel respektive brister i redovisningssystemet och motstå påtryckningar från klienten vid eventuellt upptäckta fel och överträdelse. I detta sammanhang kan graden av revisorns oberoende definieras som den betingade sannolikheten att (med tanke på att ett fel eller överträdelse har upptäckts) revisorn rapporterar överträdelsen eller felen (Pott et al., 2009). En ytterligare definition av revisorns oberoende kan ses som en fråga huruvida revisorn väljer att genomföra en grundlig, opartisk revision eller står i maskopi med företagets ledning (Moore, Tetlock, Tanlu & Bazerman, 2006). När många regelverk tillämpas kan revisorns oberoende separeras i två närliggande begrepp. Först förutsätter oberoende självständighet i åtanke. Detta kan definieras som ett sinnestillstånd där revisorn inte påverkas av influenser som kan äventyra den professionella bedömningen. Revisorn bör tillåtas att agera med integritet och utöva objektivitet samt skepticism. För det andra kräver oberoende ett självständigt utseende. Det kan beskrivas som att revisorn undviker

omständigheter vilka skulle orsaka att en utomstående part uppfattar att revisorns integritet och objektivitet är äventyrad (International Federation of Accountants, 2004).

USA liksom EU har institutionaliserat en uppsättning regleringar av revisionen vilka skapar en miljö där revisorns oberoende praktiskt sätt försvagas markant. Även de finansiella marknaderna skulle gynnas av en minskning av intressekonflikter som genomsyrar revisorns arbete, men där finns ett antal hinder för sådana förändringar. Både strukturella drag i relationen mellan parterna som skapar intressekonflikter samt de kognitiva processer som dessa strukturer genererar effekter på revisorernas professionella bedömningar (Moore et al., 2006). Det nuvarande revisionsystemet skapar minst tre potentiella hot mot oberoendet: ledningen anlitar och avsätter revisorn, revisorerna skapar relationer med klienter, och revisorer erbjuder icke-revisionsrelaterade tjänster (Moore et al., 2006). Kunder vilka har friheten att välja sina revisorer har många skäl att välja en revisionsbyrå baserad på sannolikheten att revisorn kommer att leverera en ren revisionsberättelse. Det faktum att sannolikheten att en klient kommer byta revisor ökar efter en oren revisionsberättelse alternativt revisorn är till besvär, kan minska revisorns incitament att lämna en oren revisionsberättelse (Pott et al., 2009). En praxis revisorn kan använda för att signalera sin vilja att anpassa kundens önskemål är känd som low-balling. Det vill säga erbjuda ett rabatterat pris för revisionstjänster för att bygga en relation som kan bli lönsam i framtiden, antingen genom ökade revisionsarvoden eller genom att sälja icke-revisionsrelaterade tjänster. Denna praxis ökar revisorns vilja att finna sig till kundens önskemål (Arruñada, 2004; Beeler & Hunton, 2003). Revisorns oberoende från sina klienter äventyras av ett förhållande som bygger på en gemensam identitet mellan parterna. Psykologisk forskning om gruppdynamik har visat hur lätt det är att skapa en gruppidentitet, vilken leder människor till att favorisera sina gruppmedlemmar. Vidare har flera studier funnit att revisorernas oberoende och revisionens kvalitet försämras över tiden som uppdraget fortlöper. Därav bör revisorn rotera från sitt uppdrag för att inte äventyra sin oberoende ställning i likhet med vad SOX föreskriver (Moore et al., 2006). Page och Spira (2005) förklarar att det finns ett synligt och ett faktiskt oberoende. Det synliga oberoendet försvagas alltmer utefter relationen mellan parterna fortlever, oavsett ifall det faktiska oberoendet fortfarande är intakt. Därav ligger den primära fokusen på det synliga oberoendet eftersom det direkt påverkar trovärdigheten för revisionen. Page och Spira (2005) menar därför att revisorerna främst anstränger sig för att bibehålla det synliga oberoendet även om det faktiska oberoendet är rubbat.

2.3.3 Rotationsprinciper

Det föreslagna åttonde bolagsdirektivet innehåller nya rotationsregler, obligatorisk rotation av revisionsbolag vart sjunde år alternativt högst fem år för påskrivande revisor. Samt införande av revisionsutskott i företags styrelser (Brännström, 2004). Europaparlamentet beslutade den 28 september 2005 att införa det nya bolagsdirektivet, dock med karaktären av minimiregler (Larsson, 2005). Rotationsreglerna beslutades att ej införas i det nya direktivet, dock diskuteras det att införas i framtiden.

Arruñada (2004) anser att obligatorisk rotation av revisionsbyrå ökar kostnaderna och minskar kvaliteten avsevärt. Det gör revisioner mer kostsamt eftersom det ökar produktionskostnaderna och minskar konkurrensen på marknaden. Kostnadsökningen beror på det faktum att en väsentlig del av revisionsprocessen skadas av rotationen och måste i stor utsträckning byggas upp på nytt efter varje rotation. Obligatorisk rotation kommer också drastiskt att förändra mönstret av konkurrensen inom revisionsbranschen, till en artificiell uppdelning, vilket i sin tur kan skapa samverkan mellan revisionsbyråerna. Ännu viktigare,

det minskar också incitamentet att investera och konkurrera, eftersom revisionsbyråer som lyckas utmärka sig är tvungna att avstå från sina prestationer regelbundet (Arruñada, 2004).

Rotation av revisionsbolag skadar förmodligen en av de viktigaste faktorerna för kvalitet. Revisorns tekniska kompetens (det vill säga revisorns förmåga att upptäcka oegentligheter i de finansiella rapporterna) hämmas av det större antalet ursprungliga revisioner och en lägre grad av specialisering, exempelvis mot ågarledda bolag (Arruñada, 2004).

2.3.4 Icke-revisionsrelaterade tjänster

En förklaring till det minskade förtroendet för revisionens kvalitet bygger till stor del på utvecklingen av revisionsbranschen under de senaste decennierna. Efter revisionsbyråernas geografiska expansion och genom den ökande konkurrensen har det krävts allt starkare lönsamhet och tillväxt för bibehållen konkurrenskraft. Därigenom blev andra tjänster ett alternativ för att generera lönsamhet och vinster (Pott et al., 2009). Dessa icke-revisionsrelaterade tjänster kan exempelvis vara skatterådgivning, affärs rådgivning, riskhantering allmänna konsultationer (Arruñada, 2004). Detta innebär att revisionsbyrån tillhandahåller inte bara revision till kunderna utan även flera andra tjänster, vilket skapar olika avtalsförhållanden mellan revisorn och kunden (Pott et al., 2009). Agent teorin förklarar detta fenomen i termer av separation av ägandet och ledning. Relationen anges av avtalet enligt vilket ägarna (principalen) engagerar ledningen (agenten) för att sköta företaget för deras räkning. Eftersom båda parterna i relationen är nytto-maximerare kommer agenten inte alltid agera utifrån principalens intresse, vilket kan leda till motstridigheter på grund av opportunistiskt agentbeteende (Jensen & Meckling, 1976). Den externa revisorn är en kontrollfunktion för att minska risken för ledningens opportunistiska beteende. Men revisorn är fortfarande anlitad av ägaren i form av en agent. Därför måste revisorn försöka upprätthålla sin oberoende ställning gentemot uppdragsgivaren (Pott et al., 2009). Vid beaktandet av effekterna från icke-revisionsrelaterade tjänster avseende revisorns oberoende är det viktigt att påpeka att när både revision och icke-revisionsrelaterade tjänster utförs till samma kund, finns det två olika avtalsförhållanden (Beattie, Fearnley & Brandt, 1999). Den icke-revisionsrelaterade tjänsten är avtalsförhållandet med kunden. Avtalsförhållandet vid revision utgör emellertid en skyldighet mot ägarna och inte enbart ledningen. Dessutom är revisionen föremål för tillsyn. Dock kan revisionsbyrån uppfatta köpet av revisionen på samma sätt som icke-revisionsrelaterade tjänster (Pott et al., 2009).

Tillhandahållande av icke-revisionstjänster till revisionskunder ökar de ekonomiska banden mellan revisionsfirman och kunden. Detta band kan leda till minskad självständighet eftersom revisionsbyrån är ovillig att kritisera det arbete deras egen avdelning för icke-revisionsrelaterade tjänster utför. Revisionsbyrån vill inte förlora lukrativa icke-revisionsrelaterade tjänster som tillhandahålls revisionsklienten och omvänt, revisionsbyrån vill inte förlora revisionsuppdraget. I en sådan situation kan revisorn vara benägen att hålla med ledningens tolkningar av redovisningsfrågor (Pott et al., 2009). I detta avseende kan moral hazard påverka revisorn till att komma överens med klienten på en viss nivå, för att tillhandahålla ytterligare icke-revisionsrelaterade tjänster. Sålunda har revisorn sina egna incitament, vilket kan resultera i snedvridna bedömningar gällande granskningen och partisk rapporteringen om huruvida de finansiella rapporterna ger en rättvisande bild av företaget (Pott et al., 2009).

Arruñada (2004) anser att tillhandahållandet av icke-revisionsrelaterade tjänster inte bara medför negativa effekter utan skapar också positiva effekter. Exempelvis reduceras de totala kostnaderna, ökar teknisk kompetens och motiverar en ökad konkurrens. Dessutom menar författaren att tillhandahållandet av icke-revisionsrelaterade tjänster inte nödvändigtvis skadar revisorns oberoende ställning eller kvaliteten på revisionen. Därför är ett förbud mot icke-revisionsrelaterade tjänster felaktigt (Arruñada, 2004). Vidare menar författaren att eftersom revisionen och icke-revisionsrelaterade tjänster delar information både som produkt och process uppkommer kostnadsbesparingar och kunskapsspridning. På likartat sätt uppstår stordriftsfördelar av avtalsmässig karaktär när privata garantier kan garantera både kvaliteten på revision och icke-revisionsrelaterade tjänster (Arruñada, 2004).

Enligt SOX (2002) är det olagligt för ett registrerat revisionsbolag att tillhandahålla en kund icke-revisionsrelaterade tjänster i samband med ett revisionsuppdrag. Dock kan ett revisionsbolag tillhandahålla en icke-revisionsrelaterad tjänst till en revisionsklient (exempelvis skatterådgivning) om tjänsten på förhand godkänns av kundens revisionskommitté (Pott et al., 2009).

2.3.5 Fortsatt drift

Enligt RS 570 ska revisorn bedöma om det finns allvarliga tvivel om klientens förmåga att fortsätta verksamheten, det vill säga uttala sig om bolagets fortsatta drift. Denna bedömning bör inkludera styrelsens plan och förmåga att lindra perioder av finansiell oro. Sådana planer avspeglar ofta bolagsstyrnings faktorer, bland annat attribut för kontroll, tillsyn och stöd för ledningens strategier och åtgärder (Parker, Peters & Turetsky, 2005). Oavsett det lagstadgade ansvaret som åligger revisorn angående ett företags fortsatta drift enligt RS 570, finns det efter de finansiella kriserna frågor kring revisorns förmåga att genomföra denna bedömning effektivt (Humphrey et al., 2009). Anledningen bakom är att kriserna har resulterat i hög volatilitet på tillgångars marknadsvärde, vilket gör det svårt för revisorn att uttala sig om företagets fortsatta drift för den kommande tolv månaders period. Ytterligare problematik kring frågan vid turbulenta och utmanande tider skapas utav bolagets verkställande direktör, då han eller hon oftast vill försköna företagets finansiella rapportering. Revisorn kan dock hota med sin avgång från uppdraget om inte företaget är villigt att vidta åtgärder, men samtidigt revisorn avgår från sitt uppdrag mister han eller hon sitt arvode (Humphrey et al., 2009).

2.3.6 Revisorns risk bedömning

Under senare år har många revisorer utökat sitt fokus vid riskbedömningen till att inkludera kundens strategi och affärsprocesser. Det resulterar i att revisorns fokus delvis flyttas från en balansorienterad riskbedömning till en bredare inriktning vilken tar hänsyn till företagets övergripande organisation, dess omgivning och deras viktigaste processer. Vilket kan effektivisera revisorns identifiering av olika riskmoment (Allen, Hermanson, Kozloski & Ramsay, 2006; Blay, Sneathen & Kizirian, 2007). Flera studier undersöker fördelarna med detta synsätt och visar på förbättrad kunskap kring de interna kontrollerna och bedömningen av strategiska risker. Detta synsätt uppnår således en bättre bedömning av revisionsuppdragets inneboende risk och risken för väsentliga fel samt identifierar fler risker (Kopp & O'Donnell, 2005).

Två studier rapporterar om eventuella nackdelar med ovanstående synsätt. Den första studien menar att revisorn kan undervärdera små riskmoment vid den strategiska analysen av företagets affärsprocesser (Allen et al., 2006). Andra studien har funnit bevis på halo effekter, vilket innebär en tendens att vid subjektiv bedömning låta sig missledas av en egenskap eller

ett allmänt intryck, så att man gör en feltolkning i negativ respektive positiv riktning. Revisorer som utför dessa strategiska bedömningar med goda resultat är mindre benägna att anpassa sina riskbedömningar när de upptäcker ovanliga fluktuationer på kontonivå (Kopp & O'Donnell, 2005). Bägge studierna tyder på att när revisorn får positiva upplysningar från riskbedömningen kan han eller hon vara mindre uppmärksam för specifika risker som noteras senare (Allen et al., 2006). Således är revisorns inställning vid riskbedömningen avgörande för dess utgång enligt Kopp och O'Donnell (2005). Exempelvis en revisor som har en skeptisk inställning till revisionsuppdragets risker tenderar att identifiera fler riskfaktorer än en revisor som ej har en skeptisk inställning.

Det strategiska synsättet på riskbedömningen med specialister inom branschen, vilka verkar för att effektivisera och främja förståelsen för kundens affärsrisk förbättrar revisorns riskbedömningar. Kunskap om en industri och därigenom den inneboende risken förbättrar relationen mellan riskbedömningen och bedömningarna som ligger till grund för planeringen av granskningen och därmed ökar kvaliteten på revisionsplaneringen. Vidare påverkar domänspecifik erfarenhet revisorns bedömningar av risken för väsentliga fel och ökar effektiviteten vid planeringen av revisionsuppdraget samt underlättar för revisorn att upptäcka fel vid granskningen, det vill säga kontrollrisken minskas (Allen et al., 2006).

Flera studier undersöker relationen mellan globala faktorer och revisorns beslut som ligger till grund för planeringen. Exempelvis undersöks relationen mellan nya klienters uppfattade integritet och revisorns riskbedömningar och revisionsplanering, vilket visar på lägre riskbedömningar vid uppfattad hög integritet. Dessutom resulterar lägre riskbedömning i mindre omfattande granskning (mindre tidsåtgång) och således lägre revisionsarvode (Allen et al., 2006).

Allen et al. (2006) undersöker huruvida konsekvenserna av bolagsstyrning och ledningens filosofi angående kontroll (globala faktorer som avspeglar styre, tonen i toppen, etc.) påverkar revisorerens acceptans av klienten och bedömningen av revisionsplaneringen. Författarna finner bevis för att revisorn använder globala faktorer i bedömningen av kontrollrisken samt bedömningen av substansgranskningens omfattning. Författarna konstaterar att revisorererna är mer villiga att acceptera klienten och mer benägna att minska substansgranskningens omfattning vid starkare bolagsstyrning, då kontrollrisken bedöms som lägre (Allen et al., 2006).

Bedard och Johnstone (2004) menar att granskningens omfattning och revisorns fakturering ökar för revisionsuppdrag med högre vinstmanipuleringsrisk. Samt att den positiva relationen mellan vinstmanipuleringsrisk och både granskningens omfattning och revisorns fakturering är större för revisionsuppdrag som också har högre bolagsstyrnings risk. Således tycks bolagsstyrningsfaktorer påverka relationen mellan risk och granskningens omfattning (Bedard & Johnstone, 2004). Revisorer tycks överväga direktiv från styrelsen när revisorn bedömer revisionsrisken och lägger upp planeringen för uppdraget. Om styrelsen noga övervakar cheferna och den administrativa verksamheten minskar det kontrollrisken samt revisorns granskning. Granskningens omfattning minskas också (dock inte den inneboende risken eller kontrollrisken) genom att styrelsen fokuserar på att utveckla strategier och få tillgång till resurser (Allen et al., 2006).

3. Metod

Detta kapitel redogör för uppsatsens metod och vilket vetenskapligt synsätt jag väljer att utgå ifrån samt motivering bakom gjorda val.

3.1 Val av metod för uppsatsen

Enligt Jacobsen (2002) och Ejvegård (2009) finns det två olika tillvägagångssätt när forskaren ska samla in information om verkligheten, induktiv respektive deduktiv ansats. En induktiv ansats innebär att forskaren går från empiri till teori. Forskaren börjar med att undersöka verkligheten helt utan förväntningar och kopplingar till tidigare teori, för att samla in all relevant information först. Därefter systematiseras den information undersökningen gav och formuleras till teori. Uppsatsen bygger på den motsatta ansatsen, det vill säga den deduktiva ansatsen vilken enligt Jacobsen (2002) och Ejvegård (2009) går från teori till empiri. I praktiken innebär det att forskaren först samlar in teorier från tidigare forskning inom området, för att därefter undersöka verkligheten. Undersökningen utgår således från teorin vid insamlingen av informationen till empirin.

I enlighet med Jacobsen (2002) uttrycker problemfrågeställning en önskan om att gå på djupet och undersöka få enheter för att uppfylla syftet med uppsatsen. Detta resulterar i ett intensivt upplägg, vilket enligt författaren ger en så fullständig bild som möjligt av en situation eller en händelse och relevant information. Vidare innebär det att alla individuella variationer, skillnader och likheter i en uppfattning av en händelse upptäcks. Detta undersökningsupplägg av uppsatsen lämpar sig för insamling av det Ejvegård (2009) benämner kvalitativ data.

Resonemangen ovan ligger till grund för uppsatsens motiv att använda en kvalitativ metod för uppsatsen. Enligt Jacobsen (2002) och Ejvegård (2009) innebär en kvalitativ metod att forskaren med respondenternas egna ord vill få fram hur de tolkar verkligheten. Med en kvalitativ metodansats använder forskaren sig ofta av observationer eller öppna intervjuer. Denna öppna metod passar uppsatsens problemfrågeställning bra, eftersom personliga intervjuer hjälper mig att uppnå uppsatsens syfte på bästa sätt. Valet bygger vidare på att syftet med uppsatsen är att förstå hur auktoriserade revisorer agerar utifrån en inträffad händelse. Alternativet hade varit en kvantitativ metod vilken enligt Jacobsen (2002) och Ejvegård (2009) grundar sig på kvantitativ data i form av siffror för att beskriva ett fenomenets frekvens eller omfattning. Siffrorna hade därpå behandlats med hjälp av statistiska metoder.

3.2 Datainsamling

3.2.1 Besöksintervjuer

Resonemangen kring val av metod resulterar i att uppsatsen baseras på personliga intervjuer, för att få ut så relevant och uttömmande information som möjligt av respondenterna. Alternativet hade varit enkäter, men de ger inte möjligheten till följdfrågor samt möjligheten till att be respondenten att utveckla svaren och resonemangen bakom. Det vill säga människor hade inte svarat liknande på en enkät som under en personlig intervju där intervjuaren har ögonkontakt med respondenten och genom det kunna läsa av gensvaret på en fråga. Jacobsen (2002) är av liknande mening om att en besöksintervju blir mer uppriktig och ärlig än vad en telefonintervju, på grund av respondenten lättare kan ge oriktiga svar i telefon. Således

genomförs intervjuerna vid ett besök på deras kontor, både eftersom platsen är naturlig för respondenten och praktisk.

Enligt Jacobsen (2002) kan en intervju vara mer eller mindre öppen. Därför måste intervjuaren i förväg bestämma huruvida intervjun ska vara förstrukturerad eller öppen. Förstrukturerad innebär enligt författaren att intervjuaren i förväg bestämmer sig för vilka områden och frågor som han eller hon ska koncentrera sig på. För att intervjun inte skall sväva utanför problemfrågeställningen baseras den på en relativt strukturerad intervjuguide med möjlighet till öppna svar och följdfrågor. De öppna svarsalternativen och följdfrågorna under intervjun är viktiga för att få omfattande svar. Ejvegård (2009) menar att denna intervjuform lämpas sig främst när relativt få enheter undersöks samt när fokuset ligger på hur respondenten tolkar och uttrycker sig om vissa händelser.

I stället för att anteckna menar Jacobsen (2002) att det är bra att använda en ljudinspelare under intervjun för att kunna ha ögonkontakt med respondenten och därmed skapa förtroende mellan parterna. Ljudinspelare underlättar även analyserna av intervjuerna i efterhand, då möjlighet ges att gå tillbaka och lyssna på intervjun igen. Jag samtycker med Jacobsens resonemang och väljer därför att använda ljudinspelare under intervjuerna. Ljudinspelaren underlättar även förfarandet under intervjun då den utförs av endast en person, samt att det ger intervjuaren en möjlighet att kontrollera att han eller hon tolkar respondentens svar på ett korrekt sätt och inte missförstår eller glömmer något väsentligt. Jacobsen (2002) menar att respondenten kan känna sig obekvämt med att hela intervjun spelas in och på grund av det inte vågar uttala sig sanningsenligt. Jag är medveten om denna nackdel, men tycker att fördelarna klart väger tyngre.

3.2.2 Val av intervjupersoner

Ett subjektivt urval görs vilket enligt Jacobsen (2002) och Ejvegård (2009) innebär att forskaren medvetet väljer ut handplockade respondenter som han eller hon har nytta av för att besvara sin problemfrågeställning. Motiven bakom detta urval är att forskaren anser att just dessa intervjupersoner kommer att tillföra den viktigaste informationen för syftet. Eftersom det är högsäsong inom revisionsbranschen under årets fem första månader och tänkbara intervjuobjekt därigenom är mycket upptagna under denna period, begränsas möjligheterna till antalet intervjuer kraftigt. Därför intervjuas tre auktoriserade revisorer, från tre olika revisionsbyråer i Sverige. Anledningen bakom valet av auktoriserade revisorer som respondenter är att de besitter stor erfarenhet inom revisionsprocessen. Två ytterligare krav på respondenterna är att de har varit verksamma både före och efter finanskrisen, samt att de reviderar noterade bolag. De revisionsbyråer som respondenterna representerar är Ernst & Young, KPMG och PWC. Revisionsbyråerna har valts utifrån de är de största byråerna på revisionsmarknaden.

3.3 Operationalisering

En problemställning måste enligt Bjereld, Demker och Hinnfors (2009) preciseras, både i ord och i tanke, för att undersökningen skall bli genomförbar. Bjereld et al. (2009) menar vidare att operationalisering av ett begrepp – en operationell definition – anger vilka operationer som ska utföras alternativt vilka preciserade kriterier som ska vara uppfyllda när forskaren tar ställning till huruvida ett empiriskt fenomen faller under begreppet. Operationalisering innebär enligt Jacobsen (2002) att göra ett abstrakt begrepp till något mer mätbart. Alltså konstruera konkreta intervjufrågor inför intervjuerna.

Vid utformningen av intervjuguiden utgick jag ifrån den teoretiska referensramen, uppsatsens problemformulering samt syfte och sammanställde intervjufrågorna. Med utgångspunkt i uppsatsens problemfrågeställning samt utformningen av den teoretiska referensramen delades intervjuguiden upp i fem delar. Den första delen består av personliga frågor till respondenten. Såsom antal år inom branschen, typ av revisionsuppdrag, om det går bra att spela in intervjun och om respondentens namn får framgå i uppsatsen. Del två till fyra består av revisionsprocessens olika delar utifrån den teoretiska referensramen. Sista delen innehåller frågor allmänt om revisionen kopplat till finanskrisen. Intervjun avslutas med frågan: Har du något speciellt att tillägga som du anser kan vara relevant för uppsatsen?

Delarna är genomgående i uppsatsen och används för att skapa en lättare överblick och en röd tråd genom hela uppsatsen. Med denna intervjuguide hoppas jag kunna besvara uppsatsens problemformulering och syfte.

3.4 Analysmetod

Enligt Jacobsen (2002) består analysprocessen av tre steg. Det första steget i processen sammanställer all insamlad information för att ge en detaljerad beskrivning. Det andra steget blir att kategorisera den insamlade informationen. Kategoriseringen innebär att informationen delas in i grupper som behandlar lika områden. Syftet är att förenkla informationen och möjliggöra jämförelser mellan respondenternas olika svar. Det sista steget i processen utgörs av att informationen kombineras. Syftet med kombinationen är att hitta likheter och skillnader mellan respondenternas svar. Underlaget från intervjuerna utgör grunden för att skapa relevanta kategorier till empirin. Därpå skall underlaget från varje intervju hänföras till respektive kategori för att analyseras (Jacobsen, 2002). För att utveckla en bra struktur används kategorierna från intervjuguiden: Planering, Granskning, Rapportering & Dokumentation och Allmänt om revisionen. Vid analysen används samma kategorisering för att på ett strukturellt sätt kunna framföra och visa på likheter och skillnader mellan teorin och det empiriska materialet.

3.5 Validitet och reliabilitet

Enligt Jacobsen (2002) bör metoden som används för att samla in undersökningens empiri uppfylla två krav:

1. Empirin måste vara giltig och relevant (valid).
2. Empirin måste vara tillförlitlig och trovärdig (reliabel).

Giltighet och relevans innebär enligt Jacobsen (2002) att undersökningen faktiskt mäter det som undersökningen faktiskt önskar mäta. Vidare att det undersökningen har mät uppfattas som relevant och att det undersökningen mäter hos några få respondenter också gäller för flera. Författaren delar in de här två begreppen i två komponenter, den första är intern giltighet och den andra är extern giltighet. Problem med validitet och reliabilitet ska alltid försöka minimeras vid en undersökning. Vidare menar Jacobsen (2002) att intern giltighet handlar om resultatens giltighet. Har undersökningen lett till den information undersökningen ville få fram? Enligt författaren finns det två sätt att pröva den interna giltigheten, alternativ ett är att kontrollera undersökningen och slutsatser mot tidigare forskning. Alternativ två är att kritiskt granska undersökningen och dess slutsatser. Extern giltighet och relevans handlar enligt Jacobsen (2002) om huruvida slutsatsen från undersökningen är giltig i andra sammanhang. Kan forskaren generalisera undersökningens slutsatser? Genom valet av kvalitativ metod med en intensiv uppläggning ges undersökningen goda möjligheter att uppnå relevant information (hög intern giltighet), däremot kan uppsatsens slutsatser inte generaliseras till en större population (låg extern giltighet). Detta är också vad jag vill uppnå med intervjuerna för att besvara uppsatsens frågeställning och uppfylla dess syfte.

Enligt Jacobsen (2002) bygger tillförlitlighet och trovärdighet på att undersökningen måste gå att lita på. Det kräver att intervjuerna genomförs på ett trovärdigt sätt, det vill säga ett sätt som väcker tillit. För att undersökningen ska vara reliabel och ha hög tillförlitlighet krävs att undersökningen kommer fram till liknande slutsatser om intervjuerna genomförs på nytt (Jacobsen, 2002). Eftersom forskaren själv utformar intervjufrågorna kan det innebära att reliabiliteten blir lägre, dessutom kan intervjun påverkas av olika faktorer exempelvis intervjuareffekten. Intervjuareffekten kan anses som låg, eftersom respondenterna vilka intervjuas är erfarna och därmed svåra att påverka. För att ytterligare motverka fel vid intervjuerna och analysen används ljudinspelare, vilket ökar tillförlitligheten i uppsatsens slutsats.

4. Empiri

Detta kapitel presenterar och redogör för intervjuerna med respondenterna. Då respondenterna valt att vara anonyma har varje respondent namngivits med en bokstav. A representerar en auktoriserad revisor från KPMG som arbetat med revision i 21 år. B representerar en auktoriserad revisor från Ernst & Young som arbetat med revision i 13 år. C representerar en auktoriserad revisor från PWC som arbetat med revision i 17 år.

4.1 Respondent A

4.1.1 Planering

När revisionsuppdraget ska planeras och revisionsplanen ska utformas individuellt för det specifika revisionsuppdraget är det väldigt viktigt enligt respondenten att man beaktar de risker som är förknippade med det specifika uppdraget. Uppdragets risker består av flera delar och benämns övergripande för revisionsrisken. Men främst är det den inneboende risken som har ökat för i princip alla uppdrag jämfört mot innan finanskrisen. Respondenten menar att anledningen bakom bedömningen att den inneboende risken ökar beror dels på lågkonjunkturen i allmänhet samt finanskrisen specifikt. Respondenten redogör för att en lågkonjunktur ändrar normalt revisorns inriktning på revisionsplanen mot andra poster jämfört mot en högkonjunktur. Dessutom finns det oftast incitament från ledningen att försöka förbättra resultatet, vilket ställer högre krav på granskningen. Medan finanskrisen har resulterat i större risk kring företagets egna kapital, fortsatta drift, värdering av kundfordringar och vissa tillgångar. Eftersom den inneboende risken har ökat påverkar det revisionens upplägg och inriktningen, exempelvis avsetts mer tid för substansgranskning av väsentliga poster vilka bedöms besitta en högre risk.

Respondenten förklarar vidare att samtidigt som revisionsrisken har ökat har väsentlighetstalen generellt för det specifika revisionsuppdraget blivit lägre. Anledningen till att väsentlighetstalen har minskat beror på sämre resultat och minskat eget kapital för företagen. Tillsammans resulterar detta i att granskningen blir mer omfattande och resurskrävande, då revisorns felmarginal har sjunkit. Detaljerade granskningsprogram tas därför fram för de poster där risken bedöms vara hög.

4.1.2 Granskning

Enligt respondenten har fokus på granskningen av posterna: kundfordringar, koncernandelar, avräkningskonton mellan koncernföretag, varulager och både materiella respektive immateriella tillgångar ökat på grund av finanskrisen.

Finanskrisen har vållat stora problem med likviditeten för många olika branscher, speciellt för byggbranschen. Vilket resulterar i att företagen inte kan betala sina leverantörsfakturer i tid och i vissa fall inte alls. När kunden inte får betalt för sina produkter och tjänster i tid, får han eller hon i sin tur problem med att betala sina leverantörer. Det skapar ringar på vattnet som fortplantar sig snabbt inom branschen och leder till en stor osäkerhet huruvida kunden kan betala för sig eller ej. För revisorn innebär det ett betydligt ökat riskmoment vid bedömningen/värderingen av kundfordringarna när substansgranskningen genomförs. Revisorn måste ta ställning till huruvida säkra kundfordringarna är (det vill säga bedöma om kundfordringarna betalas in med hela fordrans belopp) för att bedöma om eventuell reservation för osäkra kundfordringar ska göras i balansräkningen. Därav genomförs

betalningskontroller av fakturor som uppgår till större belopp. En reservation resulterar i en direkt kostnad i resultaträkningen vilken företagsledningen ofta är negativt inställda till. Därigenom uppkommer en diskussion med klienten huruvida en reservation krävs eller ej i balansräkningen för att en rättvisande bild av kundfordringarna återspeglas samt att revisorn kan uttala sig om posten med hög säkerhet.

Likt problematiken kring kundfordringar kan värderingen av koncernandelar vålla svårigheter för revisorn. Respondenten förklarar att dotterföretagen alternativt intresseföretagen kan ha hamnat i finansiella svårigheter på grund av finanskrisen. Det resulterar i sin tur i att värdet av andelen kan ifrågasättas vid granskningen, exempelvis kommer bolaget att överleva krisen? Finns där ett eget kapital som motsvarar koncernandelens värde? Om inte värdet av andelen kan säkerställas på ett tillförlitligt sätt erfordras en nedskrivning av posten.

Varulagret är ytterligare en post i balansräkningen vilken har skapat värderingsproblematik. Enligt respondenten är det kanske inte säkert att företaget lyckas sälja sina produkter och varulagret växer. Vanligast är att varulagret värderas till anskaffningsvärdet med ett inkuransavdrag om tre procent, men nu erfordras att varulagret istället värderas till försäljningsvärdet minus försäljningskostnader. Eftersom produkterna har börjat bli svårsålda och lagret växer kan man anta att försäljningsvärdet sjunker. Således uppkommer i detta fall också en avvägning med klienten om vilket värde som är rimligt för varulagret.

En ytterligare post på tillgångssidan i balansräkningen vilken kan vålla värderingsproblematik är både materiella och immateriella tillgångar. Marknaderna för olika materiella tillgångar exempelvis maskiner dog i princip helt ut under en period, därav var marknadsvärdet för en materiell tillgång kraftigt reducerat om de ens gick att sälja. Följaktligen baseras tillgångens värde på dess nyttjandevärde, vilket bygger på företagets fortsatta drift. I övrigt är problematiken i princip densamma som för de tidigare nämnda områdena. Dock kan granskningen av immateriella tillgångar vara extra komplicerad och kräva specialisters hjälp.

Respondenten anser inte att granskningen och bedömningen av de interna kontrollerna har påverkats i någon större grad. På grund av dem regleras relativt ingående av olika regelverk revisorn behöver förhålla sig till.

4.1.3 Rapportering/Dokumentation

Respondenten upplever det som att kontakten med klienterna har blivit mycket tätare på grund av finanskrisen. På både klientens och revisorns initiativ tas kontakt med varandra mer regelbundet numera för att göra olika avstämningar/uppföljning samt diskuterar uppkomna problem och bekymmer. Exempelvis begär revisorn in en uppdaterad balansräkning med kortare intervaller, speciellt om bolagets fortsatta drift är ifrågasatt och kontroll krävs om huruvida bolagets egna kapital är intakt eller ej.

Önskemål om snabbare rapportering från bolagets externa intressenter (exempelvis kreditgivare) har uppkommit på grund av likviditetsproblemen inom många företag. Därav kan bolagets företagsrådgivare på banken ligga på revisorn om att färdigställa revisionen tidigare än den normalt brukar vara klar, eftersom de är intresserade av bolagets återbetalningsförmåga och värdet på deras säkerheter.

Dokumentationen av revisionsuppdragen anser respondenten är oförändrade, både med avseende på hur det görs samt dess omfattning. Enligt respondenten beror det på att revisorns krav på dokumentation är mycket hårt reglerat i lagstiftningen samt av revisionsstandarderna (RS).

4.1.4 Allmänt om revisionen

Under perioder när det går sämre för bolagen önskar företagsledningen ofta försöka försköna bolagets finansiella rapporter, speciellt resultatet. Företagsledningen har vissa möjligheter att jämna ut resultatet över flera perioder i önskad riktning uppger respondenten, men påpekar att företagsledningen ibland tar till vissa metoder som inte är godtagna ur revisorns synvinkel. Dessa problem har ökat markant under finanskrisen om man jämför mot tidigare lågkonjunkturer förklarar respondenten.

Vid ett revisionsuppdrag krävs det ibland att man tar hjälp av specialister inom olika frågor eller externa värderingsmän. Eftersom problematiken vid värdering av många tillgångar har ökat kraftigt så har därmed behovet ökat av hjälp vid sådana frågor. Detta resulterar i att revisionsarvodet ökar, samtidigt tar granskningen mer tid och resurser i anspråk för uppdraget än innan finanskrisen vilket också resulterar i ökat revisionsarvode. Respondenten förklarar att detta skapar ett annat problem när uppdragsansvarig revisor ska fakturera klienten för revisionen, då arvodet har ökat mot tidigare år innan finanskrisen. Detta har ibland kunden svårt att förstå, då han eller hon har tvingats skära ner på alla kostnader inom verksamheten (eller i vart fall försökt). Därav kan uppdragsansvarig revisor i sin tur pressas till att minska arvodet under det verksamhetsåret och försöka ta ut mer kommande år eller genom andra tjänster som tillhandahålls.

Slutligen nämner respondenten att risken för att revisionen utsätts för granskning i efterhand ökar på grund av fler konkurser sker i finanskrisens spår. Om revisionen granskas i efterhand av någon anledning är det viktigt att hela processen är väl dokumenterad, speciellt vad revisorn grundar sina bedömningar och uttalanden på. Med denna vetenskap i åtanke har revisionsteamet blivit noggrannare generellt sätt vad gäller hela revisionsprocessen anser respondenten, vilket kan vara en positiv effekt.

4.2 Respondent B

4.2.1 Planering

Respondenten berättar att revisionsrisken har ökat markant för de flesta uppdragen. Speciellt är det den inneboende risken som har ökat på grund av värdering av tillgångar och skulder har blivit mer komplex och invecklad. Revisionsuppdragets väsentlighetstal har samtidigt minskat eftersom företagens resultat har sviktat under krisen och därmed tärt på det egna kapitalet. Därav krävs det av revisorn att han eller hon tar hänsyn till den förändrade bilden av uppdragets olika risker vid upplägget av revisionsstrategi samt att felmarginalen för bedömningarna har reducerats. Vilket resulterar i att upplägget och inriktningen på revisionens granskning har ändrats på grund av finanskrisen. Samt att mer ingående och noggrannare granskningsåtgärder krävs för att kunna uttala sig med en tillförlitlig säkerhet. Detta anser respondenten är mestadels positivt för revisionens kvalitet, speciellt att granskningen blir noggrannare genomförd när revisorn är skeptiskt inställd till revisionsuppdragets olika riskmoment.

När planeringen upprättas skall revisorn ta ställning till företagets förutsättningar för "Going-Concern" (fortsatt drift), vilket har skapat svårare bedömningar enligt respondenten. Framst för att många företag har fått problem med sitt kassaflöde på kortare sikt. Även om det egna kapitalet är intakt när revisionen genomförs kan likviditetsproblemet tära på det egna kapitalet under de kommande tolv månaderna och därav tvinga styrelsen att upprätta en kontrollbalansräkning enligt ABL. Det påverkar i sin tur den löpande revisionen för

kommande räkenskapsår, genom att revisorn mer regelbundet kräver en uppdaterad balansräkning, exempelvis varje månadsslut.

4.2.2 Granskning

Enligt respondenten har fokus på granskningen av posterna: kundfordringar, krediter, materiella respektive immateriella tillgångar och intäkter ökat på grund av finanskrisen.

Risken i kundfordringars värdering har påtagligt ökat enligt respondenten på grund av företagets problem med kassaflödet. Finanskrisen har medfört likviditetsproblem för många branscher när bankerna har blivit mer restriktiva med lämnande av krediter och därigenom får företag svårt att betala sina leverantörer i tid och i somliga fall över huvudet taget. Därför är det inte tillräckligt att konsultera företagets ledning om utsikterna att få betalt för sina större kundfordringar utan revisorn måste ta med externa revisionsbevis/bekräftelser för att göra en ändamålsenlig bedömning huruvida värdet på kundfordringarna är säkra eller ej.

I samband med att bankerna har blivit mer restriktiva med lämnande av krediter till företag har deras krav och villkor på företagets befintliga krediter ökat. Respondenten uppger att revisorn som oberoende part därav får i uppgift att säkerställa att företaget efterlever bankernas krav och villkor enligt kreditavtalet. Följaktligen ökar granskningsinsatserna utav denna anledning för revisionsuppdraget.

Substansgranskningen av materiella och immateriella tillgångar har blivit mer komplex och problematisk anser respondenten, främst i avseende på bedömningarna av tillgångarnas värde. Respondenten förklarar att den främsta orsaken bakom värderingsproblematiken är att marknaden för merparten av olika tillgångar avstannade tvärt. Samt att nyttjandevärdet på exempelvis en hel produktionslinje kan ifrågasättas när försäljningen av dess produkter sviktat under en längre period. Men när finanskrisen var i sin inledande fas var respondenten övertygad om att kraftiga nedskrivningar skulle krävas för olika tillgångar, i synnerhet för immateriella tillgångar (exempelvis goodwill eller patent). Vilket genererade invecklade diskussioner med företagsledningen, då deras framtidsutsikter oftast var mycket optimistiska i jämförelse mot vad revisorn ansåg. Således fick parterna enas om en rimlig bedömning, vilka bägge i slutändan kunde acceptera utifrån sina incitament. Blickar vi dock tillbaka så uppstod generellt inte så stora nedskrivningar som respondenten beförde på förhand. Vilket delvis beror på att Sverige klarade finanskrisen relativt bra ur ett internationellt perspektiv.

Granskningen av företagets interna kontroller har blivit mer ingående menar respondenten. Exempelvis har företagsledningens incitament ökat för att påverka intäktsredovisningen i önskad riktning, genom att justera intäktsredovisningen av ett projekt. Därav måste revisorn granska intäktsredovisningen noggrannare med avseende på periodiseringar och avklipp, så att vinstavräkningen frambringa en rättvisande bild för periodens intäkter.

Förvaltningsgranskningen har inte påverkats nämnvärt enligt respondenten, eftersom revisorn är kraftigt styrd av regleringar och lagstiftning. Möjligen har granskningen av styrelsens skyldighet enligt ABL att upprätta en kontrollbalansräkning ökat, om och när halva det egna kapitalet är förbrukat.

4.2.3 Rapportering/Dokumentation

Enligt respondenten har den löpande kontakten med företagets styrelse blivit mer regelbunden, samt att revisorn har blivit mer delaktig i styrelsens arbete. Vilken respondenten anser är både på gott och ont. Fördelen är att revisorns insyn och förståelse ökar för revisionsuppdraget. En möjlig nackdel är dock att relationen stärks mellan parterna och kan påverka revisorns oberoende i längden, om inte revisorn är uppmärksam och sköter kontakten på ett professionellt sätt, vilket respondenten tydligt påpekar.

Respondenten upplever att dokumentationskraven på revisionsuppdraget har ökat successivt under de senaste åren, vilket troligtvis är en följd av finanskrisen. Exempelvis har dokumentationskraven kring RS 570 (fortsatt drift) blivit mer omfattande. Vilket leder till merarbete för revisionen. Detta merarbete anser respondenten inte i alla lägen gynnar revisionen, då revisorns begränsade tid kan utnyttjas till lämpligare uppgifter.

4.2.4 Allmänt om revisionen

En positiv biverkning som den ökade revisionsrisken har medfört för i princip för alla revisionsuppdrag är att granskningen har blivit mer noggrann enligt respondenten, samt att branschen kanske har blivit lite effektivare i sitt arbete. Respondenten förklarar att det kan bero på att ett visst antal resurser står till förfoganden för revisionsuppdraget innan planeringen genomförs. När merparten av revisionsuppdragen planeras ta fler resurser i anspråk för att granskningen skall bli tillförlitlig finns i slutändan inte lika många resurser att tillgå. Följaktligen tvingas revisionsprocessen bli mer effektiv.

4.3 Respondent C

4.3.1 Planering

Generellt har revisionsrisken stigit för huvudparten av revisionsuppdragen, speciellt med avseende på den inneboende risken ett företag bär med sig. Respondenten förklarar att dels i sämre tider när det går dåligt för ett företag och efterfrågan på deras produkter minskar samt finanskrisens påverkan leder till att komplexiteten ökar för företagets transaktioner i bokföringen. Sen när det är dags för bolaget att göra bokslut och upprätta finansiella rapporter blir värderingen av tillgångsposterna mer invecklad och problematisk, främst för att olika uppskattningar och bedömningar bygger på företagsledningens subjektiva bedömningar. För att kunna genomföra en ändamålsenlig granskning är de därför kanske inte tillräckligt att använda sig av de sedvanliga revisionsbevisen, utan revisorn behöver förhöra/intervjua inte bara ledningen utan även övrig personal som är involverad vid beräkningarna i bokföringen och bokslutet. Vad som är väsentligt för revisionsuppdraget har också följaktligen påverkats enligt respondenten, när företagets resultat börjar minska eller rent av blir negativt för räkenskapsåret. Därav skiljer sig revisionsplanens inriktning och omfång om man jämför mot innan finanskrisen drabbade företaget.

Respondenten påpekar att företagets fortsatta drift enligt RS 570 också har orsakat ökad risk för revisorns uttalande i revisionsberättelsen, eftersom graden av osäkerhet har ökat markant inom olika branscher.

4.3.2 Granskning

Enligt respondenten har fokus på granskningen av posterna: materiella respektive immateriella tillgångar, kundfordringar, krediter och intäkter ökat på grund av finanskrisen.

Materiella tillgångars värde har enligt respondenten påverkats i stor utsträckning av finanskrisen eftersom andrahandsvärdet blev i princip uttraderat när marknaden totalt stannade av. Därav värderas tillgångarna enligt nyttjandevärdet, vilket bygger på företagsledningens uppskattningar och subjektiva bedömningar. Respondenten påpekar att företagsledningen ofta är mycket optimistiska i sina kalkyler. Revisorn anser ibland att företagsledningen är för optimistisk i sina prognoser och därigenom uppstår komplicerade överväganden med företagsledningen. Samma problematik belastar immateriella tillgångar och kan dessutom vara värre, exempelvis för goodwill eller varumärke. Då ingen aktiv marknad existerar och värdena beräknas utifrån olika kalkyler vilka i sin tur bygger till stor del på uppskattningar och subjektiva bedömning.

Respondenten påpekar att värdering av kundfordringar, om huruvida de är osäkra eller ej har lett till mer omfattande granskningsåtgärder. Exempelvis utförs betalningskontroller, främst för bolagets större kunder. Revisorn försöker även samla in revisionsbevis från externa parter angående kundernas betalningsförmåga för att säkerställa kundfordringarnas existens och värde.

Vid granskningen är det även viktigt att kontrollera företagets förpliktelser gentemot externa kreditgivare. Förutom revisorns skyldighet att rapportera till kreditgivarna huruvida företaget sköter sina förpliktelser enligt låneavtalet, är företagen oftast mycket beroende av sina krediter och lån. Speciellt när företaget har bekymmer med sitt kassaflöde skulle uppsägande av krediterna kunna leda till konkurs. Därav är både banken och företagsledningen måna om rapportering kring deras situation.

Granskningen har också blivit mer inriktad mot företagets intäktsrapportering enligt respondenten, speciellt när de finansiella rapporterna inte är lika positiva jämfört mot innan krisen. Därigenom uppstår incitament från företagsledningens sida att påverka eller eventuellt manipulera när intäkterna redovisas och till vilka belopp. Revisorn måste därför vara extra observant när det gäller intäkter som härstammar ifrån försäljningskontrakt, vilka sträcker sig över fler år framöver. Därav sker en mer omfattande granskning av avklipp kring räkenskapsårets slut samt stickprov gällande större intäkter.

4.3.3 Rapportering/Dokumentation

Respondenten upplever att kommunikationen och rapporteringen med klienten och dess ledning har blivit tydligare och mer regelbunden. Fler uppföljningar görs löpande under räkenskapsåret gällande komplicerade frågor, vilket respondenten anser är en positiv effekt och underlättar revisionen framåt i tiden.

Dokumentationskraven på revisionsuppdraget var redan innan finanskrisen omfattanden på grund av tidigare internationella kriser och skandaler, men respondenten menar att kraven har ökat ytterligare av tillkommande regleringar. Respondenten anser att kravens omfattning inte i alla lägen är till glädje för revisionen, utan rentav minskar effektiviteten och tar upp omotiverad tid som kan utnyttjas mer effektivt ur ett kvalitetsperspektiv.

4.3.4 Allmänt om revisionen

Eftersom fler ”checklistor” skall bearbetas under revisionen anser respondenten dels att noggrannheten för granskningen har ökat, samtidigt som tidigare nämnts har effektiviteten för revisionen blivit lite lidande.

Finanskrisen har även byggt upp ett utökat behov av hjälp från fler avdelningar inom revisionsbyrån när komplexiteten på olika värderingsfrågor har ökat. Samtidigt som klienterna har anlitat revisionsbyrån för andra tjänster och konsultationer än revision i en större utsträckning än innan finanskrisen. Det beror dels på krisen men samtidigt på att branschen i sin helhet har utvecklats mot mer efterfrågestyrda tjänster.

5. Analys

Detta kapitel knyter samman intervjuerna med vad tidigare forskning har fastslagit och analyseras med avseende på vilka likheter respektive skillnader som kan utläsas av intervjuerna och de teorier som har framtagits.

5.1 Planering

Vid framtagningen av revisionsplanen är det väldigt viktigt enligt respondent A att revisorn beaktar de risker som är förknippade med det specifika uppdraget, vilket tydligt uttrycks både i RS 300 och i FAR (2006). Respondent B & C uttrycker sig inte bokstavligen om att det är väldigt viktigt, men när de förklarar att den inneboende risken för merparten av uppdragen har ökat, kan man förstå att de är av samma ståndpunkt. Enligt Allen et al. (2006) och Blay et al. (2007) har revisorernas fokus vid riskbedömningen under senare år utökats till att inkludera kundens affärsrisker, vilket är en vanlig sammanfattande benämning på operationella risker, rapporteringsrisker, efterlevnadsrisker och risk management (FAR, 2006). Alla tre respondenter menar att deras fokus har ändrats på grund av finanskrisen och dess påverkan på företagets verksamhet. Därför har respondenternas grund för riskbedömningen blivit bredare i likhet med Allen et al. (2006) och Blay et al. (2007) när de tar med företagets affärsrisk och strategier i riskbedömningen. Enligt respondent C är det därför inte tillräckligt att använda sig av de sedvanliga revisionsbevisen för att bedöma företagets affärsrisk. Utan revisorn behöver fråga ut både ledningen och övrig personal som är involverad vid beräkningarna i bokföringen och bokslutet för att kunna genomföra en tillförlitlig riskbedömning. Likt respondent C:s resonemang anser Kopp och O'Donnell (2005) att detta tillvägagångssätt leder till förbättrad kunskap och förståelse för bedömningen av de strategiska riskerna samt företagets inneboende risker. Allen et al. (2006) menar dock att det finns en nackdel med detta tillvägagångssätt när revisorn lägger större fokus på företagets affärsrisker och inneboende risk, då revisorn blir mindre uppmärksam för riskmoment som upptäcks vid en balansorienterad riskbedömning. Enligt Kopp och O'Donnell (2005) är revisorns inställning vid riskbedömningen avgörande för dess utgång. Respondent B är av samma åsikt och anser att revisionen blir noggrannare och dess kvalitet ökar i slutändan.

De tre respondenterna är ense om att den inneboende risken har ökat för merparten av alla uppdrag. Däremot skiljer sig respondenternas förklaringar lite åt varför den inneboende risken har ökat. Respondent A menar att ökningen beror dels på lågkonjunkturen i allmänhet samt finanskrisen specifikt. Lågkonjunkturen ändrar normalt revisorns inriktning på revisionsplanen i jämförelse mot en högkonjunktur, vilket även bekräftas av FAR (2006). Vidare menar respondent A att företagsledningens incitament har förändrats av finanskrisen, vilket är en förklaring bakom den ökade inneboende risken. Respondent B förklarar att ökningen speciellt beror på att värderingen av tillgångar och skulder har blivit mer komplex och invecklad, i likhet med FAR (2006). Respondent C:s förklaring är en kombination av respondent A & B. Enligt Allen et al. (2006) påverkas den inneboende risken och riskbedömningen av bolagsstyrningen och ledningens filosofi angående kontroll. Bedard och Johnstone (2004) menar likt respondent B & C att den inneboende risken ökar när ledningens incitament har förstärks avseende att manipulera de finansiella rapporterna och bolagsstyrningens risken är högre. För att motverka den högre inneboende risken kan revisorn försöka minska kontrollrisken (FAR, 2006). Kontrollrisken kan enligt Allen et al. (2006) minskas genom att styrelsen noga övervakar cheferna och den administrativa verksamheten med hjälp av interna kontroller. Respondent A anser att granskningen av interna kontroller

regleras så pass ingående av olika regelverk att revisorn inte nämnvärt kan justera revisionsplanens inriktning och omfattning i frågan.

Enligt RS 570 ska revisorn bedöma om det finns allvarliga tvivel om klientens förmåga att fortsätta verksamheten den kommande tolv månadersperioden. Respondent A & C anser att bedömningar om bolagets fortsatta drift har blivit mer komplicerade och därmed skapar en högre risk när det gäller revisorns uttalande i frågan. Respondent B är av samma åsikt och förklarar att många företag har fått problem med sitt kassaflöde på kortare sikt. Även om det egna kapitalet är intakt när revisionen genomförs kan likviditetsproblemet tära på det egna kapitalet under de kommande tolv månaderna. Därav anser respondent B att det i sin tur påverkar den löpande revisionen för kommande räkenskapsår, genom att revisorn mer regelbundet kräver en uppdaterad balansräkning, exempelvis varje månadsslut. Parker et al. (2005) anser att revisorn bör inkludera företagsledningens strategier, framtidsplaner och prognoser i bedömningarna, för att minska risken i revisorns uttalande. Respondent C menar dock att företagsledningen ofta är väl optimistiska i sina prognoser. Humphrey et al. (2009) menar att allmänheten ifrågasätter revisorns förmåga att genomföra denna bedömning effektivt. Vilket kan relateras till att alla respondenterna anser att bedömningen är svår att genomföra och innehåller väsentliga riskmoment, speciellt efter finanskrisens påverkningar på företagets lönsamhet och likviditet. Humphrey et al. (2009) förklarar att problematiken bakom revisorns bedömningar delvis är att krisen har resulterat i hög volatilitet på tillgångars marknadsvärde. En ytterligare orsak kan vara att företagsledningen och VD:n vill försköna företagets finansiella rapportering till intressenterna (Humphrey et al., 2009).

Avseende revisorns planering av revisionsuppdraget kan konstateras att alla tre respondenterna är ense om att väsentlighetstalen för uppdragen generellt har minskat, även markant i vissa fall. Vilket förklaras av företagets sviktande resultat och minskat eget kapital, eftersom revisorn ofta avgör vad som är väsentligt för uppdraget utifrån minibelopp och kalkyler (FAR, 2006). Enligt Iskandar och Iselin (1999) är de viktigaste faktorerna vid revisorns bedömning av väsentlighetstal finansiella, exempelvis vilken procentuell effekt en särskild post i balansräkningen kan få på resultatet före skatt. Respondent A & C anser även att väsentlighetstalet i relativt stor utsträckning grundas på revisorns egen rimlighetsbedömning för uppdraget, vilket överensstämmer med FAR (2006). Slutligen är alla tre respondenterna tydliga med att revisionsplanens inriktning och upplägg har ändrats på grund av ovan analyserade orsaker som finanskrisen har inneburit för planeringen.

5.2 Granskning

Enligt alla tre respondenterna har fokus på substansgranskning av posterna: kundfordringar, materiella respektive immateriella tillgångar ökat på grund av finanskrisen. Enligt respondent B & C har fokus på krediter och intäkter ökat. Respondent A är ensam om att anse att fokus på koncernandelar och varulager har ökat.

Risken i kundfordringars värdering har påtagligt ökat enligt respondent A & B på grund av företagets problem med kassaflödet och deras likviditet. Respondent B förklarar att en orsak bakom företagets problem framförallt beror på att bankerna har blivit mer restriktiva med lämnande av krediter. Respondent A & C påpekar att värdering av kundfordringar, om huruvida de är osäkra eller ej har lett till mer omfattande granskningsåtgärder. Därför anser både respondent B & C att det inte är tillräckligt att konsultera företagets ledning om utsikterna att få betalt för större kundfordringar i enlighet med Allen et al. (2006). Utan revisorn måste ta med externa revisionsbevis/bekräftelser för att göra en ändamålsenlig bedömning enligt RS 500. Enligt Chow et al. (1987) upplevs bedömningen av revisionsbevis

som mer problematisk för revisorer i förhållande till insamlingen av tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis. Förklaringen till detta menar författarna är att det förekommer subjektivitet vid bedömningarna som skall göras på grundval av revisionsbevisen.

Likt problematiken kring kundfordringar kan värderingen av koncernandelar vålla svårigheter för revisorn enligt respondent A, då värdet av andelen kan ifrågasättas om dotterföretaget alternativt intresseföretaget hamnat i finansiellt trångmål. Respondent B & C påpekar inget direkt ökat fokus för denna post i balansräkningen.

I samband med att bankerna har blivit mer restriktiva med lämnande av krediter till företag har deras krav och villkor på företagets befintliga krediter ökat enligt respondent B. Vidare påpekar respondenten att revisorn som oberoende part därav får i uppgift att säkerställa att företaget efterlever bankernas krav och villkor enligt kreditavtalet. Respondent C anser också att det är viktigt att kontrollera att företaget uppfyller kraven, speciellt i tider när företaget har bekymmer med sitt kassaflöde eftersom uppsägande av krediterna troligtvis skulle leda till konkurs. Därav är både banken och företagsledningen måna om rapporteringen kring deras situation i enlighet med (Donaldson & Preston, 1995).

Alla tre respondenterna är ense om att både materiella och immateriella tillgångar har resulterat i mer komplexa och problematiska bedömningar av deras värde. Både respondent A & B förklarar att den främsta orsaken bakom värderingsproblematiken är att marknaden för merparten av olika materiella tillgångar avstannade tvärt på grund av finanskrisen. Samt att nyttjandevärdet för en hel produktionslinje kan ifrågasättas när försäljningen av dess produkter sviktar under en längre period. Dock kan granskningen av immateriella tillgångars värde vara extra komplicerad anser respondent A & C. Detta beror på att värderingarna ofta baseras på företagsledningens uppskattningar och subjektiva bedömningar. Enligt Kopp och O'Donnell (2005) kan subjektiva bedömningar leda till halo effekter för revisorn, vilket innebär en tendens att låta sig missledas av en egenskap eller ett allmänt intryck, så att revisorn gör en feltolkning. Respondent C påpekar att företagsledningen ofta är mycket optimistiska i sina kalkyler/prognoser och ibland för optimistiska i sina kalkyler/prognoser ur revisorns perspektiv. Därigenom uppstår komplicerade överväganden med företagsledningen enligt respondent B & C, där revisorn och företagsledningen behöver enas om en rimlig bedömning av värdet. I den situation som uppstår är det viktigt att revisorn agerar objektivt och professionellt enligt Moore et al. (2006) för att revisorns oberoende inte äventyras.

Respondent A anser att granskningen och bedömningen av interna kontroller inte har påverkats i någon större grad, eftersom dem regleras relativt ingående av olika regelverk. Dock anser både respondent B & C att granskningen av företagets interna kontroller har blivit mer ingående. Eftersom företagsledningens incitament för att påverka intäktssredovisningen i önskad riktning har ökat. Därav måste revisorn granska företagets interna kontroller noggrannare avseende periodiseringar och avklipp för intäkterna, så att vinstavräkningen frambringa en rättvisande bild för periodens intäkter i enlighet med FAR (2006).

Förvaltningsrevisionen har inte påverkats nämnvärt enligt respondent B, eftersom revisionen avseende styrelsens förvaltning är kraftigt styrd av regleringar i RS och ABL. Möjligen har granskningen av styrelsens skyldighet att betala skatter och avgifter ökat enligt respondent A, samt granskningen av styrelsens skyldighet enligt ABL att upprätta en kontrollbalansräkning ökat enligt respondent A & B.

5.3 Rapportering/Dokumentation

Alla tre respondenterna upplever att kontakten med klienten har blivit mycket mer regelbundnare på grund av finanskrisen. Dock är deras motiveringar och resonemang bakom av lite olika karaktär inbördes. Respondent A upplever att både klienten och revisorn tar initiativet till att ta kontakt med varandra med tätare intervaller numera för att göra olika avstämningar/uppföljningar. Respondent B anser att den löpande kontakten med företagets styrelse har blivit mer regelbunden, samt att revisorn har blivit mer delaktig i styrelsens arbete. Vilket respondent B anser är på både gott och ont. Fördelen är att revisorns insyn och förståelse ökar för klientens verksamhet enligt respondent B & C. Denna fördel bekräftas av Arruñada (2004) och Pott et al. (2009). En möjlig nackdel enligt respondent B är att relationen stärks mellan parterna och kan påverka revisorns oberoende i längden, om inte revisorn är uppmärksam och sköter kontakten på ett professionellt sätt. Revisorns oberoende från sina klienter äventyras enligt Moore et al. (2006) av ett förhållande som bygger på en gemensam identitet mellan parterna. Psykologisk forskning om minimal grupp dynamik har visat hur lätt det är att skapa en grupp identitet, vilken leder människor till att favorisera sina gruppmedlemmar. Vidare har flera studier funnit att revisorernas oberoende och revisionens kvalitet försämras över tiden som uppdraget fortlöper enligt Moore et al. (2006). Page och Spira (2005) menar också att det finns en nackdel med att relationen förstärks mellan parterna, då det synliga oberoendet försvagas, oavsett ifall det faktiska oberoende fortfarande är intakt.

Dokumentationen av revisionsuppdragen anser respondent A är oförändrade, både med avseende på hur det görs samt dess omfattning. Respondent B upplever att dokumentationskraven har ökat successivt de senaste åren, vilket troligtvis är en följd av finanskrisen. Respondent A & C anser att dokumentationskraven redan innan finanskrisen var omfattande och mycket hårt reglerade i lagstiftningen samt av RS, på grund av tidigare internationella kriser och skandaler. Denna åsikt bekräftas av Pott et al. (2009), Humphrey et al. (2009), samt Loft och Woods (2009) vilka redogör för att revisionen har blivit mer reglerad och högre krav ställs på revisionsuppdragets dokumentation. Dock menar respondent C att kraven har ökat ytterligare av tillkommande regleringar. Både respondent B & C påpekar att dessa krav på ökad dokumentation leder till merarbete för revisorn. Vilket dem anser att kravens omfattning inte i alla lägen är till glädje för revisionen, utan rentav minskar effektiviteten och tar upp omotiverad tid som kan utnyttjas mer effektivt ur ett kvalitetsperspektiv. Arruñada (2004) är av samma åsikt som respondent B & C.

5.4 Allmänt om revisionen

Under perioder när det går sämre för bolagen önskar företagsledningen ofta försöka försköna bolagets finansiella rapporter, speciellt resultatet (FAR, 2006). Företagsledningen har vissa möjligheter att jämna ut resultatet över flera perioder i önskad riktning uppger respondent A, men påpekar att företagsledningen ibland tar till vissa metoder som inte är godtagna ur revisorns synvinkel. Dessa problem har ökat markant under finanskrisen om man jämför mot tidigare lågkonjunkturer förklarar respondent A. Respondent B & C upplevde liknande problem angående företagets intäktsredovisning, vilka analyseras ovan under granskningen.

Respondent A förklarar att ökade revisionsarvodena på grund av mer ingående och omfattande granskning skapar ett annat problem när uppdragsansvarig revisor ska fakturera klienten för revisionen, då arvodet har ökat mot tidigare år innan finanskrisen. Detta har ibland kunden svårt att förstå, då han eller hon har tvingats skära ner på alla kostnader inom verksamheten (eller i vart fall försökt). Därav kan uppdragsansvarig revisor i sin tur pressas till att minska

arvodet under det verksamhetsåret och försöka ta ut mer kommande år eller genom andra tjänster som tillhandahålls. Denna praxis benämns "low-balling" i teorin av Arruñada (2004) samt Beeler och Hunton (2003). Denna praxis utvecklar dock relationen mellan parterna och leder i längden till att revisorns oberoende kan ifrågasättas (Moore et al., 2006). När revisorn tillhandahåller andra tjänster (så kallade icke-revisionsrelaterade tjänster) bär dem med sig både fördelar och nackdelar. Fördelarna enligt Arruñada (2004) är kostnadsbesparingar, kunskapsspridning inom revisionsbyrån och stimulering av konkurrensen på marknaden. En ytterligare fördel är "low-balling" som diskuterats ovan (Arruñada, 2004). Nackdelarna är enligt Pott et al. (2009) att de ekonomiska banden mellan revisionsbyrån och klienten ökar, detta band kan leda till minskad självständighet och äventyra revisorns oberoende. Då revisionsbyrån inte vill förlora möjligheten att tillhandahålla dessa icke-revisionsrelaterade tjänsterna, eftersom det ökar revisionsbyråns lönsamhet (Pott et al., 2009). Tillhandahållandet av dessa tjänster är enligt SOX (2002) olagligt för registrerade revisionsbolag i USA i samband med ett revisionsuppdrag. Det diskuteras även inom EU huruvida det skall vara tillåtet eller ej (Brännström, 2004). Respondent C antyder att revisionsbyråns klienter har i större utsträckning anlitat byrån för att tillhandahålla andra tjänster än revision. Vidare förklarar respondent C att det dels beror på krisen men samtidigt att branschen i sin helhet har utvecklats mot mer efterfrågestyrda tjänster under det senaste decenniet, vilket Pott et al. (2009) också beskriver.

Slutligen anser alla tre respondenterna att revisionen har blivit noggrannare generellt sätt vad gäller hela revisionsprocessen. Vilket respondenterna är eniga om och anser är en positiv effekt av finanskrisen. Respondent B anser även att branschen kanske har blivit lite effektivare i sitt arbete.

6. Slutdiskussion

Detta kapitel presenterar uppsatsens slutsats och besvarar uppsatsens problemfrågeställning. Avslutningsvis presenteras förslag till fortsatt forskning inom ämnet.

6.1 Slutsats

Efter att ha knutit samman uppsatsens teoretiska referensram med empirin i analysen kan följande slutsatser presenteras. Med utgångspunkt i uppsatsens problemfrågeställning och syfte drar jag paralleller till hur jag upplever finanskrisens påverkan på revisionen. Uppsatsens problemfrågeställning lyder enligt följande:

Hur påverkades revisionen i noterade bolag av den globala finanskrisen och förändrades i så fall revisorns fokus?

Uppsatsens syfte lyder enligt följande:

Syftet med uppsatsen är att beskriva hur revisionen påverkades i noterade bolag av den globala finanskrisen. Om det finns en skillnad på hur revisionen genomförs före respektive efter krisen vill jag försöka förstå vad denna skillnad beror på.

En finansiell kris påverkar många företag väldigt kraftigt, speciellt med avseende på deras bokföring och deras finansiella rapporter. Eftersom revisorns uppgift är att granska och kvalitetssäkra informationen i dessa finansiella rapporter för bolagets olika intressenters räkning, var uppsatsens utgångspunkt att finanskrisen också borde påverka revisionen.

När planeringen av revisionen görs tas bedömningar av revisionsrisken och väsentlighet med, vilka avgör hur granskningen skall utformas och genomföras. Analysen av intervjuerna visar att alla tre respondenterna är eniga om att revisionsrisken har ökat generellt för merparten av revisionsuppdragen, främst med avseende på den inneboende risken. Tidigare studier (Allen et al., 2006; Blay et al., 2007) förklarar att revisorns fokus vid riskbedömningen har utökats och ändrats under senare år till att inkludera klientens affärsrisker, vilket respondenterna och uppsatsens analys bekräftar. Jag anser därför att denna riskbedömning leder till förbättrad kunskap och förståelse för företagets inneboende risk i likhet med Kopp och O'Donnell (2005) och således en bättre bedömning av revisionsrisken i sin helhet. Utifrån intervjuerna kan jag konstatera att revisorernas bedömning av vad som är väsentligt för revisionsuppdraget har ökat. Eftersom väsentlighetstalen har blivit lägre som en konsekvens av finanskrisens negativa effekter på företagets resultat. Revisorns fokus avseende uttalandet om bolagets fortsatta drift enligt RS 570 har ökat som en konsekvens av finanskrisens negativa effekt på företagets kassaflöde och likviditet. Enligt Humphrey et al. (2009) har revisorns förmåga att genomföra denna bedömning ifrågasätts i olika artiklar, vilket jag kan förstå då respondenterna anger att komplexiteten i bedömningen har ökat markant och ställt till med problematik. Slutligen bekräftar uppsatsens analys att nya risker med revisionen har uppkommit på grund av finanskrisen och därigenom ändras revisorns upplägg och inriktning på revisionsplanen som en följd.

Intervjuerna och analysen visar att revisorns fokus vid substansgranskningen har förändrats och fokuset på balansposterna kundfordringar, materiella/immateriella tillgångar och krediter har ökat. Samt fokuset på resultatposten intäkter, som en följd av finanskrisens påverkan på företagets verksamhet. Analysen konstaterar att förklaringen bakom revisorns ändring av

fokus vid substansgranskningen beror på utvecklingen av företagets verksamhet och revisorns riskbedömning. Speciellt är det värderingsproblematiken enligt respondenterna som bidrar till att substansgranskningen av dessa poster blivit mer komplicerad och behöver granskas mer ingående. Granskningen av företagets interna kontroller är svårt att besvara huruvida de har påverkats eller ej, då respondenterna inte är helt eniga i frågan. Förvaltningsrevisionen har inte påverkats nämnvärt enligt respondenterna, eftersom revisionen avseende styrelsens förvaltning är kraftigt reglerad i RS och ABL.

Jag kan konstatera utifrån intervjuerna att revisorernas kontakt med företagsledningen har blivit mer regelbunden som en effekt av finanskrisen. Detta upplever både jag och respondenterna mestadels som mycket positivt, då revisorernas insyn och förståelse ökar för klientens verksamhet. Denna effekt har bekräftats av tidigare studier (Arruñada, 2004; Pott et al., 2009). Dock anser både jag och Moore et al. (2006) att revisorns oberoende kan äventyras om relationen mellan parterna utvecklas på ett ej professionellt sätt, vilket är en nackdel. Respondenterna är eniga om att dokumentationskraven idag är omfattande och mycket hårt reglerade för revisionsuppdraget. Både jag och respondenterna anser att dessa krav på omfattande dokumentation leder till merarbete för revisorn, vilket i alla lägen inte alltid är till glädje för revisionen, utan rentav minskar effektiviteten. Dessa åsikter styrks av tidigare forskning (Arruñada, 2004).

Utifrån analysen anser jag att företagsledningens incitament att försöka försköna bolagets finansiella rapporter har ökat som en negativ konsekvens av finanskrisen. Respondenterna är av samma åsikt och menar att det påverkar revisionen, exempelvis avseende intäktsredovisningen. Praxisen att tillämpa ”low-balling” (Arruñada, 2004; Beeler & Hunton, 2003) har uppkommit när uppdragsansvarig revisor skall fakturera klienten, vilket jag och Moore et al. (2006) anser äventyra revisorns oberoende. Pott et al., (2009) är av åsikten att det resulterar i nackdelar för revisorns självständighet. Revisionsbyråernas tillhandahållande av icke-revisionsrelaterade tjänster anser jag dock inte borde förbjudas utifrån analysen, eftersom det leder till kostnadsbesparingar och kunskapsspridning inom revisionsbyrån.

Avslutningsvis drar jag slutsatsen att den globala finanskrisen har påverkat revisionen i relativt hög omfattning. Revisionsplanens inriktning och upplägg har förändrats på grund av bedömningen av revisionsrisken är annorlunda efter finanskrisen. Revisorns fokus under substansgranskningen har förändrats och granskningen genomförs med mycket större noggrannhet, vilket är en positiv konsekvens. Dokumentationskraven och regleringarna har blivit mer omfattande, vilket inte alltid är positivt för revisorns effektivitet på grund av onödigt merarbete. Jag anser också att revisionen har blivit mer ifrågasatt internationellt gällande revisorns oberoende och diskussioner har uppstått kring rotationsprinciper och icke-revisionsrelaterade tjänster, som jag anser kommer fortsätta under en längre period.

6.2 Förslag till fortsatt forskning

Under uppsatsens gång har följande uppslag dykt upp som kan tänkas vara intressanta att studera närmare:

- EU:s ”Grön Bok”
- Big four:s oligopol
- Icke-revisionsrelaterade tjänster – förbjudas enligt lagstiftning eller ej?
- Rotationsprinciper – Bör de införas eller ej?

Referenser

Artiklar

Allen, R.D., Hermanson, D.R., Kozloski, T.M. & Ramsay, R.J. (2006). *Auditor risk assessment: Insights from the academic literature*. Accounting Horizons, vol. 20, nr. 2, s. 157-177

Arruñada, B. (2004). *Audit failure and the crisis of auditing*. European business organization law review, vol. 5, s. 635-643

Beattie V., Fearnley, S. & Brandt, R. (1999). *Perceptions of auditor independence*. Journal of international accounting, auditing and taxation, vol. 8, nr. 1, s. 67-107

Bedard, J. & Johnstone, K. (2004). *Auditors' assessments of and responses to earnings management risk and corporate governance risk*. The accounting review, vol. 79, nr. 2, s. 277-304

Beeler, J.D. & Hunton, J.E. (2003). *Contingent economic rents: Insidious threats to auditor independence*. Working paper

Blay, A.D., Sneathen, L.D. & Kizirian, T. (2007) *The effects of fraud and going-concern risk on auditors' assessments of the risk of material misstatement and resulting audit procedures*. International Journal of Auditing, vol. 11, s. 149-163

Blomberg, E.B. & Svernlöv, C. (2003). *Sarbanes Oxley Act – USAs hårda svar på redovisningsskandalerna*. Balans, nr. 1

Brännström, D. (2004). *FARs generalsekreterare Dan Brännström om förslaget till nytt åttonde direktiv*. Balans, nr. 4

Bäckström, A. & Forsell, J. (2008). *Finanskrisen – orsak och risk för svenska företag*. Balans, nr. 11

Chow, C.W., McName, A.H. & Plumlee, R.D. (1987). *Practitioners' perceptions of audit step difficulty and criticalness: implications for audit research*. Auditing: a journal of practice and theory, vol. 6, nr. 2, s.123-133

Donaldson, T & Preston, L.E. (1995). *The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications*. The Academy of Management Review, vol. 20, nr.1, s.65-91

Falkman, P., Nordlund, B. & Rundfelt, R. (2009). *Redovisning: Redovisning av materiella anläggningstillgångar*. Balans, nr.6-7

Giroux, G., (2008). *What went wrong? Accounting Fraud and Lessons From the Recent Scandals*, Social research; vol. 75, nr. 4, s. 1205-1238

Healy, P.M. & Palepu, K.G. (2003). *The Fall of Enron*, Journal of Economic Perspectives, vol. 17, nr. 2, s. 3-26

Humphrey, C., Loft, A. & Woods, M. (2009). *The global audit profession and the international financial architecture: understanding regulatory relationships at a time of financial crisis*. Accounting, Organizations and Society, vol. 34, s. 810-825

Iskandar, T. & Iselin, E.R. (1999). *A review of materiality research*. Accounting Forum, vol. 23, nr. 3, s. 209-239

Jensen, M.C. & Meckling, W.H. (1976). *Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure*. Journal of financial economics, vol. 3, nr. 4, s. 305-360

Kopp, L.S., O'Donnell, E. (2005). *The influence of a business-process focus on category knowledge and internal control evaluation*. Accounting organizations and society, vol. 30, nr. 5, s. 423-434

Larsson, L-G. (2005). *Revision: Det nya åttonde bolagsdirektivet - några noteringar*. Balans, 12

Laux, C. & Leuz, C. (2009). *The crises of fair-value accounting: Making sense of the recent debate*. Accounting, Organizations and Society, 34, 826-834

Moore, D.A., Tetlock, P.E., Tanlu, L & Bazerman, M.H. (2006). *Conflicts of interest and the case of auditor independence: Moral seduction and strategic issue cycling*. Academy of management review, vol. 31, nr. 1, s.10-29

Page, M. & Spira, L.F. (2005). *Ethical codes, independence and the conservation of ambiguity*. Business Ethics: a European review, vol. 14, nr. 3, s. 301-316

Parker, S., Peters, G.F. & Turetsky, H.F. (2005). *Corporate governance factors and auditor going concern assessments*. Review of accounting & finance, vol. 4, nr. 3, s.5-29

Pott, C., Moch, T.J. & Watrin, C. (2009). *Review of empirical research on rotation and non-audit services*. Journal für betriebswirtschaft, vol. 58, nr. 4 s. 209-239

Thomas, C.W. (2002). *The Rise and Fall of Enron*. Journal of Accountancy, s.43-48

Tunbjörk, M. & Wikland, T. (2009). *Intern styrning och kontroll allt viktigare*. Balans, nr. 10

Litteratur

Bjereld, U. Demker, M. & Hinnfors, J. (2009). *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur

Ejvegård, R. (2009). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

FAR (1998). *Vad gör en auktoriserad revisor?* Stockholm: FAR Förlag AB

FAR (2006). *Revision en praktisk beskrivning*. Stockholm: FAR Förlag AB

FAR (2010). *Samlingsvolym 2010 – Revision*. Stockholm: FAR SRS Förlag AB

FAR (2010). *IFRS – volymen 2010*. Stockholm: FAR SRS Förlag AB

Gregow, T. (2011). *Sveriges Rikes Lag*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB

Jacobsen, D. (2002). *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andrasamhällsvetenskapliga ämnen*. Lund: Studentlitteratur

Marton, J., Lumsden, M., Lundqvist, P., Pettersson, A.K. & Rimmel, G. (2010). *IFRS – i teori och praktik*. Stockholm: Bonnier Utbildning AB

Moberg, K. (2006). *Bolagsrevisorn*. Uppsala: Norstedts Juridik AB

Internet

European Commission (1996) Green Paper – *The roll, the position and the liability of the statutory auditor within the European Union*. COM 96, 338. Bryssel
http://www.europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com96_338_en.pdf

Övrigt

International Federation of Accountants (2004). *Handbook of international auditing, assurance, and ethics pronouncements*. IFAC, New York

Justitiedepartementet (2010). *En frivillig revision - faktablad*, Ju 10.11

Sarbanes-Oxley Act (2002) *One hundred seventh congress of the United States of America*, Second session

Bilaga nr. 1

Intervjuguide

1. Bakgrund

Personliga uppgifter om respondenten

Namn:

Revisionsbyrå:

Antal år inom branschen:

Uppdragstyper:

Går det bra att jag spelar in intervjun?

Får jag tillåtelse att använda ditt namn, samt revisionsbyråns namn i uppsatsen?

2. Planeringen

Har bedömningen av revisionsrisken ändrats från hur den genomfördes före respektive efter finanskrisen?

- Något speciellt riskmoment som har uppstått vid planeringen som inte existerade innan finanskrisen?
- Något speciellt riskmoment som har försvunnit vid planeringen som existerade innan finanskrisen?

Har upplägget respektive inriktningen på revisionsplanen ändrats?

Upplever du att förfarandet vid planeringen har påverkats på något sätt av finanskrisen?

- I så fall vilken utsträckning?

3. Granskningen

Har fokuset på någon speciell post i balansräkningen vid substansgranskningen ökat respektive minskat på grund av finanskrisen?

Vid substansgranskningen har någon speciell post i balansräkningen resulterat till ökad komplexitet på grund av finanskrisen?

Har granskningen av den interna kontrollen påverkats av finanskrisen?

4. Rapportering/Dokumentation

Har den löpande rapporteringen påverkats av finanskrisen?

- Exempelvis tätare kontakt med bolagets ledning?

Har kraven på revisorns dokumentation blivit strängare/mildare?

5. Allmänt om revisionen

Har finanskrisen resulterat i något merarbete för revisorn vid hela revisionsprocessen?

Vilka positiva förbättringar anser du finanskrisen har lett till?

Vilka negativa försämringar anser du finanskrisen har lett till?

Har du något speciellt att tillägga som du anser kan vara relevant för min uppsats?